శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౬.	ఈశ్వర నామ సంవత్సరము. ఆశ్వయుజ కార్తిక మాసములు.	సంచిక ౪.

శాంతావృత్తాంతము.

—జొన్నలగడ్డ రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, కొల్లూరు.—

ఆంధ్రపరిషత్పత్రిక ౨౧ వ సంపుటము, ౬ వ సంచికలో 'శాంతి నెవరికూఁతురు?' అనుశీర్షికతో నొకవ్యాసము గలదు. అందుఁ గడపటివాక్య మిది. "ఎటులైనను శాంతజన్మవృత్తాంతము ప్రమాణగ్రంథములం దెచ్చటను విస్తృతముగ వ్రాయఁబడి యుండలేదు. నే నీవ్యాసమును జిజ్ఞాసచే వ్రాయుచున్నాఁడను"

అవిషయమై నేను గనిన ప్రమాణవాక్యముల నిట వ్రాయుచున్నాఁడను:- హరివంశములో శాంత లోమపాదుఁ డనుమఱొక పేరుగల దశరథునికొమార్త యని యుండెను. ఈ క్రిందిశ్లోకములఁ గననగును :

హరివంశము. 31 వ అధ్యాయము :—పుణ్యాఖ్యపట్టణమందలి చిత్రశాలాముద్రణాలయమందు ముద్రితము :

"అంగపుత్రో మహానాసీత్ రాజేంద్రో దధివాహనః
దధివాహనపుత్రస్తు రాజా దధిరథోఽభవత్. ౪౩
పుత్రో దధిరథస్యాపి చ్ఛక్రతుల్యపరాక్రమః
విద్వాన్ ధర్మరథో నామ తస్య చిత్రరథ స్సుతః. ౪౪
తేన చిత్రరథేనాథ తదా విష్ణుపదే గిరౌ
యజతా సహశక్రేణ సోమః పీతో మహాత్మనా. ౪౫
అథ చిత్రరథస్యాపి పుత్రో దశరథోఽభవత్

లోమపాద ఇతిఖ్యాతో యస్య శాంతా సుతాఽభవత్. ౪౭
తస్య దాశరథి ర్వీర శ్చతురంగో మహాయశాః
ఋష్యశృంగప్రసాదేన జజ్ఞే కులవివర్ధనః." ౪౮

నీలకంఠవ్యాఖ్య లోమపాదాపరనామా దశరథోఽయ మన్యః. ఋష్యశృంగస్య శాంతాభర్తుః ప్రసాదేన.

శాంత శ్రీరామునితండ్రి యగుదశరథునికొమార్త యని భవభూతి తనయుత్తరరామచరితనాటకములో వ్రాసెను. ఈవిషయమై లోకప్రతీతియుఁ గలదు. ఇందుకుఁ బ్రమాణము మృగ్యము.

కీర్తిశేషులు—

నెమలి పట్టాభిరామారావు పంతులు బి.ఏ. గారు.

వీరు చెన్నపురి సమీపమునం గల అమింజిక్కరై అను చిన్నపేటలోఁ దమగృహమునఁ స్వర్గస్థులైరని వినుటకు మిగులఁ జింతిల్లుచున్నారము. వీరు మరణించునాటికి వీరివయస్సు డెబ్బదియైదు సంవత్సరములు. మొదట వీరు రివిన్యూబోర్డులో నుద్యోగులైరి. తర్వాత "సెటిల్మెంటు డిపార్టుమెంటులో" ఘనోద్యోగముం గావించుచునే కొచ్చిన్ దివానుగా నియమింపఁబడిరి. తరువాత నుపకారవేతనముం గొని చెన్నపురి వచ్చియుండిరి. అప్పటిలో నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు స్థాపింపఁబడునపుడు దానికి యావజ్జీవసభ్యులుగాఁ జేరిరి. పిమ్మట, కార్యదర్శులలో నొకరగు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు తమకార్యదర్శిత్వమును జాలించుకొన్నప్పుడు వారికి బదులు వీరు కార్యదర్శులుగా నెన్నుకొనఁబడి, పరీధావిసంవత్సరములోనుండి నలసంవత్సరాంతమువఱకుఁ గార్యముల బహుసమర్థతతో నిర్వహించిరి. వీరంతటఁ జెన్నపురిని విడిచి మదనపల్లినివాస మేర్పఱుచుకొనిరి. ఆసందర్భములోనే వీరికి మాఱు వీరిబంధువు లగు రాయిసాహెబు గుమ్ముడూరి వేంకటరంగారావు ఎం.ఏ. గారు నియమింపఁబడిరి. రామారావుపంతులుగారాంధ్రభాషయందును బరిషత్తునందును గడపటికు మిగుల నభిమానముతో నుండిరి. మిగుల శాంతులు, నిగర్వచూడామణులు.

పునః ప్రార్థన.

—కొత్తపల్లి సూర్యరావు, కాకినాడ.—

వేత్తలారా!

దీనారటంకాల తీర్థమాడిన శ్రీనాథుని గుఱించి ముచ్చటించుచు నొకప్పుడు నేనొడ్డెరాజు లొనర్చిన శ్రీనాథునిశిక్షను గూర్చి మొదయిన జరిత్రములలో నాధారము లున్నవా యని యడిగి యుంటిని. లోకములోఁ గల్పితము లనేకములు నిక్షమును మఱుఁగుపఱచు చున్నవి కలవు. ఒడ్డెరాజు లెడ్డెరాజు లంటిని; శ్రీకృష్ణదేవరాయలే తిమ్మరుసుకన్నులు పీకించినాఁ డనుచున్నారు. రాజులు తలఁచిన నెట్టికార్యములైనఁ జేయఁగలరు. బిలబిలాక్షు లనఁగా నర్థమేమని వేఁడియుంటిని. అది కాదిది కాదని ఖండనములు పూర్వపక్షములు చేయుచుండు నిప్పటివిమర్శకులలో నొకరైన నాపైఁ గరుణింపలేదు. మాటమాటకు మాబోంట్లకు సందేహములు గలుగుచున్నవి. కంగీతులకుఁ బ్రతిదినము నవవిమర్శలు, పరిశోధనలు పొడముచున్నవి. ఈసమయములో నే నాసంశయము తీఱునని సంతోషపడుచున్నాఁడను. "తుమికీ బాయిలబాయిరే ములికియా దుర్గింటికింబోవ్రుచుఁ" ఇత్యాది పద్యములు గలవు. వానియర్థము నే పుళిందభాషనుండియో యే "ముండా" భాషనుండియో తెల్పఁగోరుచున్నాఁడను.

"ఒడయ చిత్తేశ యోనడలింగమూర్తి" యని కాళహస్తిమాహాత్మ్యములో నున్నది. దానిఁ బ్రకటించినవారు చివర లఘుటీకలోఁ గూడ చిత్తేశ కర్థముం గూర్చి వ్రాయలేదు.

మహాప్రభూ! దేవరా! యిట్లేదో యర్థము రావచ్చునని నాయూహ. "దేవ చిత్తేను (శ) సాత్రాజితీతనూజ" చంద్రభాను ౪-౧౨౦. దీనిమాట యేమి. ఒడయచిత్తేశ వంటిదే, దేవచిత్తేశ. ఆలోచించి యిట్లని యర్థమును దెల్పఁగోరెద.

"నాచిత్తేశుఁ డాఁగాక నిర్జితులై పోదురు గాక" వంటి దివి కాదు.

నిశ్శంకలకొమ్మకవి శివలీలావిలాసములో—

"అంతకుం డసురి శాంభవమందిర మారఁజొచ్చి లో
చనముల నిప్పులుం గురియ సంయమిపుంగవుఁ డాఁకె నుద్ధతిఁ

చ. తొలఁగక తాపసుండు శివదో శివదో (శివదో) యటంచుఁ జం
చలమతిఁ గూయఁగా నతని శంకరలింగనిషక్తహస్తముల్
బలువిడి విప్పి దండి నిజపాశములం బెడకేలుగాఁగ న
చ్చలముగఁ గట్టి వెల్వలికిఁ జక్కఁగనీడిచి తెచ్చె"

నని యున్నది. ఇందు "శివదో" యనఁగా నేమి. ప్రార్థనమునం దిట్టికూడ మున్నదా, ఏదేశములో నైన నిట్టివాడుక కలదా, యతులు ప్రాసములు దిద్దుదురా !

"కర్తార" శబ్దమొక్కటి నన్ను బాధించునది. కొందఱు శివుఁడని కొందఱు హరియని యందురు. యవనులు కర్తారుఁ డను రని యర్థమిచ్చున ట్లెక్కడనో చదివియున్నాను. యయాతిచరిత్రములో—

"అతఁడు దానైన కర్తారుఁ డలమి కూర్మిఁ
బ్రోవ సత్యచింతామణి పొట్ల చెఱువు"

అని ప్రయోగము, మొదటియాశ్వాసములో నున్నది.

"కర్తారుఁ డుండు తుర్కలమసీదు" అని క్రీడాభిరామము, పుట 51. మీగ్రంథములలో నెచ్చటనైన దీనికాధార మున్నదా యని శ్రీ ఉమ్రా ఆలీషాకవిగారి నడిగియుంటిని. వారికిఁ దెలియరా లేదని సెలవిచ్చిరి. ఆంధ్రగీర్వాణములు నరబ్బీ ఉర్దూభాషలు నేర్చినవారే యెఱుఁగ మని నుడివిరి. మనకవు లేయాధారమునఁ బ్రయోగించుచున్నారు ?

ఈ కర్తారు, చిత్తేశశబ్దములు నిఘంటువుల కెక్కవలసియుండు నను కొందును.

కెటిల్ కన్నడ నిఘంటువులో "కర్తార" కర్తృశబ్దభవ మనియు శబ్దమణిదర్పణములోఁ బ్రయోగము గలదనియుఁ జెప్పఁబడినది. పండితులు- ముఖ్యముగ, విద్వాన్, శిరోమణి, ఉభయభాషాప్రవీణ పరీక్షల నిచ్చినవారు వానిలోఁబరిశోధకులై పన్నె కెక్కినవారు, విద్వాంసులు, ప్రపంచానుభవము గలపెద్దలు, వాచస్పతులు, కావ్యతీర్థులు, మహామహోపాధ్యాయులు, కళాప్రపూర్ణులుఁ గరుణించి విచారించి తెల్పఁ బ్రార్థించెదను. శాస్త్రపండితులను వర్ణమాల నేర్పుచున్న ట్లుండు నని విద్వాంసులు నిరసింపక కొంచెము దయచేసి యీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికలో వివ

రముగాఁ బైవిషయములను జర్చింపవలెనని యున్నాఁడు. పెద్దపెద్ద గూన లు బానలు వానికుమ్మరిని పోషుముకుండ చేసిపెట్టు మనిన నది పిల్లలు చేయుపని నాచేతఁబడ దనును. నిక్కమే - మతి మాకుఁగావలసినవస్తు వెట్లు లభ్యమగును. చిన్నలు (ఎఱిఁగినవారు) లేనపుడు మధ్యరకమువా రూర కున్నపుడు పెద్దలుపూనుకొనకున్న భాష కొంతవడి మాయట్టివారు సంశయగ్రస్తులైన నది యెవ్వరివిూఁదికి వచ్చును.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

—కాళూరి వ్యాసమూర్తిగారు, విజయనగరము.—

ఏతత్సభారజతోత్సవాహ్వానమునకు మిక్కిలి సంతసించితిని.

ఆంధ్రసాహిత్యముయొక్క ఘనతనుగూర్చి మనపూర్వులు చిర కాలము క్రిందటనే గుర్తించియున్నారు. అట్లే భారతదేశమందలి యన్య భాషాకోవిదులుకూడ గుర్తించియున్నారు. వీరందఱును గూడ భారత దేశ ప్రధానభాష యగుసంస్కృతభాష కుచితస్థానమును స్థిరపఱచియే స్వదేశభాషలను వృద్ధినొందించియున్నారు. పూర్వులు సంస్కృతకావ్య ములను యథామాతృకముగ భాషాంతరింపక స్వేచ్ఛగొని యందు స్వశ క్తిని గనఁబఱచియున్నారు. నేఁడనేకులు యథామాతృకముగ భాషాం తరీకరించుటలో స్వశక్తిని జూపించుచున్నారు. ఎందఱెందఱెన్నివిధముల భాషాంతరీకరించినను సంస్కృతవాఙ్మయమం దున్నఘనత ప్రాముఖ్యత యించుకంతయుఁ గొఱవడుటలేదు. ఎక్కుడును దానిప్రాముఖ్యము పరిం చను. అదిగాక వారందఱును సంస్కృతవాఙ్మయప్రాముఖ్యతను మనస్సు నం దిడుకొనియే మతియు భాషాంతరీకరించియున్నారు. వేదశాస్త్రము లను గూడ నేఁడు స్వదేశభాషలలో వ్రాయుచున్నారు. కావున నిదంత యు సంస్కృతభాషయం దున్నఘనత, పవిత్రత, యేకీభావత నెఱుంగు టకుఁ జేయుచున్న కృషిగా నందఱు గ్రహింపవలసియున్నది. సంస్కృత భాష, ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము ననాదికాలమునుండి యెట్టిమార్పు లను బొందక యేకరీతి నున్నది. దేశభాష లన్నిటియందు మిళితమై యు

న్నది. పర్వతములవ్యాప్తి, నదీప్రవాహములు భరతఖండ మొక్కదేశమే యని యీప్రజ లందఱు భారతీయు లని యు స్పష్టము చేయుచున్నది. కావుననే పర్వతనామములు, నదీనామములు నన్నియు సంస్కృతశబ్దము లై యున్నవి. కావున దీనినంతయు గ్రహించి సంస్కృతమున కున్నప్రాముఖ్యతను గుర్తించి దేశభాషలందు సంస్కృతమువాడునట్టి పద్ధతిని బ్రోత్సహింపవలయు నని సభవారిని గోరుచున్నాను.

దేశకాలములనుబట్టి చూచినఁ బ్రభుత్వములు మాఱుచుండు ననియు, స్వాతంత్ర్యపారతంత్ర్యములు ప్రతిదేశమునకుఁ గలుగుచుండు ననియుఁ దెల్లమగుచున్నది. ఇందువలనఁ బ్రజల కగువానికన్న నెక్కువ యుపకారము దేశభాషలకే జరుగుచున్నది. ఈసంగతి యందఱికి విశదమై యున్నది. వ్యావహారికపదములనే కావ్యములం దుపయోగింపవలయు ననునూహ యిందువలన నపోహ మగుచున్నది. కొన్నిచోట్ల భావార్థములు వ్రాసియుఁ గొన్నిచోట్ల నేయర్థమును వ్రాయక కొన్నిచోట్ల స్వభాషాపదములు తెలియక యనేకమైన యింగ్లీషుపదములను మన వారు నేఁడు విరివిగ వాడుచున్నారు. ఈవ్యావహారికపదములు స్థిరస్థాయిగ నుండి మనముందుసంతతివారి కందఱకు నర్థమగు నని తలంచువారొకరుకూడ నుండరనునది స్పష్టమే. దేశభాషల కింగ్లీషుపదములు గావించుచున్నంత యపకారము మఱేవియుఁ గావింపలే దనునదికూడ యథార్థమే. కావున నన్యభాషాపదములకు (సంస్కృతము తప్ప మిగిలిన స్వదేశ విదేశభాషాపదము లేవియు) నుపయోగింపకుండునట్టి పద్ధతిని, ఒకవేళ విధిలేక యట్టిపదములు వాడవలసి వచ్చినట్టిపట్టులం దప్పటనే వాని యర్థములను స్వభాషయందు స్పష్టము చేయుచుండునట్టి పద్ధతిని, ఉన్న పదములకు వ్యర్థము చేయకుండునటులను బ్రోత్సహింపవలయును.

వచనము, పాట కాని గంభీరమైన రసవత్తరమైన శ్లోకములచే నొప్పునట్టి సంస్కృతమునకుఁ బిమ్మట నాంధ్రభాషయే పద్యములచే నన్నివిధముల మిక్కిలి శోభించుచున్నది. కావుననే దేశభాషలందుఁ దెనుఁగు లెస్స యయినది. అట్టిపద్యవాఙ్మయమునకుఁ దగుప్రోత్సాహ మీయవలయును.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్రజతోత్సవప్రశంస.

—నల్లా చినరెడ్డినాయఁడుగారు, అమలాపురము.—

శ్రీవిద్యానిధి సూర్యరాణ్ణృపతికిఁ బు-త్రీరత్నమై నీకుఁ బెం
పై, వర్ధిల్లెడియశోవనస్ఫుటలతేఁ జె-న్నై, సత్కవిశ్లాఘుకుం
దావై యిర్వదియేనువర్షముల స-త్ప్రాయాన నాంగ్లేయపుం
బ్రావన్ నీకటిపత్తుతూరిగనె 'సి-ల్వర్ జూబిలీ' తత్కృతిన్
గావింపన్ సమకూడె నీవిబుధలో-కం బెంతయున్ వేడ్కఁ; వి
ద్యావైశద్యమునన్ సుశీలగుణమ-ర్యాదానుభావంబునన్
దావెల్గున్ నినుఁ బోలెఁ, దండ్రినరిక-న్యల్ ధన్యలన్ సూరివా
చావైశిష్ట్యము సార్థకంబుగ మనీ-షాసారవాచస్పతిన్
భావోదారమనోజ్ఞవాగహికతిన్-భాస్వద్యశస్సత్పతిన్
క్ష్మావాల్లభ్యరమాపతిన్ జయపుకీ-సామ్రాజ్యలక్ష్మీపతిన్
భావైక్యం బొసఁగూడు విక్రమపతిన్-సారస్యసత్యాపతిన్
భావిప్రాభవసూచకంబుగ వరిం-పంగాంచెఁ దాఁ; జూచితే?
యీవైదగ్ధ్యము వర్ణనీయ మని వే-తే చెప్పఁగానేల? ప్ర
థావైవాహికపద్ధతిన్ బుధులు గొం-డాడంగ నర్హంబు లా
శేవల్ మేలగునట్టి వొప్పు నని చా-టన్ మేటిచందాన; వి
ద్యావృద్ధుండు విభూతివృద్ధుఁడును సౌ-దార్యప్రవృద్ధుండునై
భావంబందును జేతియందు వెలితిన్-బాటిల్లఁగా నీని స
ద్భావుండౌ పతి దన్ను మన్నఁగన సౌ-భాగ్యంబు శోభిల్లఁగా
నీవేళన్ సుకవీంద్రకల్పలతవై-యింపొంపుఁగా కట్టిమేల్
శీవ్రుల్ సూచుచు మీపితాపతులు 'గో-ల్డెన్ జూబిలీ' చేసి సం
భావింపంగల భాగ్యరేఖ గలదై-భాసిల్లుతన్; సత్కవి
తావష్టాత్మక! శ్రీజయంతికులసో-మా! రామయార్యాగ్రణీ!

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రశంస.

—వేదుల సూర్యసత్యనారాయణగారు.—

తే. ౧. యస్సహాయశోలాభ విహాయాంధ్రవనిత
కాంధ్రతను నిలఁబెట్టి నాయాంధ్రసాహి
తీపరిషదంకురముల, నుతింప నిప్పు
డదను కల్పించు శారదాంబా! నమోస్తు.
నవనవోన్మేషమైన యానందవల్లి
కవిహృదయసీమలోఁ గలకండమేసి
యాలవాలముగూర్చి తయారుచేసె
ధీవిశాలుఁడు విక్రమదేవవర్మ.
క్రకచబాధలకోర్చు భారతపురంధ్రి
పూర్వసౌభాగ్య మెంది మేఁ పులకరింప
నేఁటిగతిఁజూచి యుడుకుకన్నీరురాల్చు
ప్రతికవికిఁగూడ నీశఁడే ప్రభువుసుండి.

"ఉచ్చైర్గతిర్జగతిసిధ్యతి" యనుశ్లోకమునకుఁ బద్యము.)

చ. భువిఁ బరికింప సద్గతికిఁ బూనికయైనది ధర్మమేని దా
నివశమునందు వేదములు నిర్మలవృత్తిని నుండెనేని యా
యవి దలఁపంగ భూసురుల యందునఁ గల్గెనయేని వారలం
దవులకు యేరిపాదముల దాపును జెందును మత్ప్రణామముల్.

ఉభయభాషాప్రవీణ,
కొండపీటి వెంకయ్యచౌదరిగారు.

కవిమాన్యవిభాగము.

—కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు-కాకినాడ.—

శ్లో. నిధే స్సంజాయతే రత్నం నికషా ల్లభతే రుచిమ్
కవే స్సంజాయతే కావ్యం విమర్శా దశ్నుతే యశః.

హృద్యాంధ్రకవితోద్యానసీమలోని కావ్యఫలతరుసమితిలో నన్నయభట్టారకుఁడు మొదటనాటిన భారతరసాలము మంజులపదసుమమంజరీసుందరమై, మధురార్థఫలకదంబబంధురమై నిజామోదమాధుర్యసంపదలచే సాహిత్యరసపిపాసుల నాకర్షించుచున్నది.

ఇందుకుఁగారణ మామహాత్ముఁడు సంస్కృతాంధ్రముల రెంటను సమానపాండితీప్రభాభాసితుఁ డగుటయె. సంస్కృత మెఱుంగని కేవల త్రైలింగ్యులకును, తెలుంగు తెలియని కేవలసాంస్కృతికులకు నట్టిమనోహరాంధ్ర కావ్యనిర్మాణనైపుణ్య మబ్బనేరదు. కావుననే నన్నపార్యునకు నీవలఁ బుట్టిన కవితాకన్య లెల్లను నావాగనుశాసనుని కవితను మాతను గా భావించి, వినయభయభక్తులతో వందనముల నందఁజేయుచున్నారు.

ఈవిషయమును సహృదయు లెల్లరు నానాఁడు మొదలీనాఁటివఱకు నైకకంఠ్యముగా నంగీకరించుచున్నది యే కాని కౌశికములకు భట్టారకునికాంతి పట్టనట్లు కొంద ఱభినవకుశలురకు నన్నయభట్టారకుని ప్రతిభ గిట్టకున్నది. అందుచే నపుడపుడు వారే వేవో విపరీతరచనలఁ బ్రకటించుచుందురు.

తిక్కనార్యాదికవిపుంగవుల కిట్టియసూయాద్యవగుణములు గిట్టవు. కావుననే వారు తమకృతులలో నన్నయభట్టారకుని వేనోళ్లఁ గొనియాడియున్నారు. విశాలహృదయుల మానసములయందు నన్నపార్యుఁడు వంద్యుఁ డగువిద్యాద్వైతుఁడుగానే ప్రత్యక్ష మగుచున్నాఁడు. ఉదారభావముతోఁ బలుకవలసినవాఁ డాంధ్రకవిత్వవిశారదుని కవితాధార యనన్యదుర్లభ మగునమృతధార యని యొప్పుకొనక తప్పదు. కావుననే సదాశయులగు కావ్యకళాద్రష్ట లీకవిగురుని రసభరితము లగురచనల

నాధారముగాఁ జేకొని, మనోహరములగు కృతులవిరచించి, నిజకావ్యములయందుఁ గృతజ్ఞతతో నన్నపార్యునిఁ బ్రస్తుతించియున్నారు.

అద్వైతబుద్ధి కల యానాఁటి తిక్కనాదులే కాక, యీనాఁటికవివరులు కూడ నావాగనుశాసనుని కవితామాధురినిఁ బలుతెఱంగులఁ గొనియాడుచున్నారు. కనుఁడు:-

"తీయని తెల్గుతేటల శ్రుతిప్రతిబోధితధర్మశక్తి నం
దీయఁ జళుక్యరాజ్యరమణీమణి కన్నరమోహప్పవెట్టి నిన్
హాయి సెబాసు బాగు బళిరా యని మెచ్చుచుఁబొంగు గౌతమీ
తోయతరంగగానములతో జతగూరిచి పాడుకొన్నదా."

శ్రీవేంకటసుబ్రహ్మణ్యదీక్షితులుగారు, భారతి.

ఇంతటి మెన్నిక గాంచిన నన్నయకవిసార్వభౌమునిఁగూర్చి యీ మధ్యను బ్రహ్మశ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గరు మహారాజశ్రీ నందూరి బంగారయ్య బి. ఎ. బి. యల్. గారితోడ్పాటుతోఁ బ్రకటించిన "ఆంధ్రభారతకవితావిమర్శనము" అను గ్రంథమునం దాంధ్రకవిమాన్యమును రెండు విడివిడివాటాలుగాఁ దెగఁగొట్టి, అందొకభాగమునకు వైదికదృష్టి యనియు, మఱియొకభాగమునకుఁ గావ్యకలాదృష్టి యనియు నామకరణముల నొనర్చి, రెండుశంపులనడుమనుఁ గోరాడవారి కోరడిని వేసి, మొదటిమడిని నన్నయావధానికిని, రెండవమడిని తిక్కనమంత్రికి సందఁజేసి పత్త్రముల లిఖించిరి.

ఈయేర్పాటు ముఁగిసినయనంతరము శ్రమయని తలంపక తరముల నిర్ణయించి, నన్నపార్యునిమడి యించుమించుగా పట్టిచవుటిపట్టి యనియుఁ, గరణముగారిపంపు సారవంతమనియు స్థిరపఱచి, శ్రోత్రియమాన్యములోని శాలికణిశములను, ప్రెగ్గడపొలములోని జొన్నవెన్నులను సాహిత్యపణ్యవీథికిఁ గొనివచ్చి, వెలలేర్పాటు చేయింపఁ బాటుపడిరి.

పాపము వీరు వాటాలజాపితాలు వ్రాయుటలోను, తరముల నిర్ణయించుటలోను, పాక్షికదృక్పథమునకు లోనై రేకాని, పరమార్థావలోకనమునకు రానేరరైరి. వినుఁడు మనరామకృష్ణయ్యగారి భాషితములు-

"ఆతని (నన్నయయొక్క) వైదికదృష్టికి నిదర్శనములను గొన్నిటిని పరికిం

తము" "ఆతనికి (తిక్కనకు) రచనావిషయమున కావ్యకలాదృష్టి యెట్లు ప్రబలెనో"

ఈరీతిగాఁ బండితకవిమండలిచే మధురాంధ్రకవిత్వమునకు సర్వవిధముల నగ్రగణ్యుఁడని, పేర్వడసిన నన్నపార్యునికవితలో వైదికదృష్టి గోచరమగును గాని, తిక్కయజ్వకైతలోవలెఁ గావ్యకలాదృష్టి కానరాదనుభావమును బలుతావుల వెల్లడించియున్నారు. పరిశీలింప నిది కోరాడవారి కోలాహలము కాని విశాలమగు వాదము కాదు.

శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారు మొదట వైదికదృష్టి యన నెట్టిదో, కావ్యకలాదృష్టి యన నెటువంటిదో, నిర్దుష్టము లగులక్షణములను నిర్వచించి యుండవలసినది. అట్లొనర్పక, మాటలను మాత్రము వాడుటచే సందేహరహిత మగుపదార్థతత్త్వము బోధపడకున్నది. సందర్భములను బట్టిచూడ వీరు దేనిని వైదికదృష్టి యనిరో, యయ్యది నన్నయభట్టారకుని కవిత్వమునందుకంటె తిక్కనసోమయాజికైతలో నెక్కుడుగాఁ జూపట్టుచున్నది. వీరు దేనిని గావ్యకలాదృష్టి యనిరో యది తిక్కనకైతలలో కంటె నన్నయార్యునికవితలలో హెచ్చుగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

తమకుఁ దిక్కయజ్వకైత నచ్చినచో మెచ్చఁదగును కాని, నన్నయకవితను గూర్చి యిట్టి పిచ్చితలఁపులఁ దెలుపనగునా? ఇది తమపాండిత్యగరిమకు సరి యగునా ? శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారు నన్నపార్యుని కవిత వేదగానమువలె మొఱకుగాను, తిక్కనార్యునికైత జావళీపాటవలె మృదువుగాను వినఁబడు నని, భావించి యీదృష్టిభేదముల నెంచిరో ! లేక నన్నయకవితలో వైదికకర్మనిష్ఠలును, తిక్కనకైతలో లౌకికకార్యకలాపములును, గానవచ్చుటచే నిట్టిభేదమును బాటించిరో !

వీరివిమర్శన నైపుణి యింతటితోఁ బూర్తి గాలేదు. వేఱొక క్రొత్తపుంతనుఁ గూడ నడచిరి. "నన్నపార్యుని కవితాప్రవాహగాంభీర్యమునకు తిక్కనార్యుని యసమానకవితాచాతుర్యము వన్నెవెట్టుటచే దీనికట్టిమహాప్రతిష్ఠ గలిగినది" అని సెలవిచ్చిరి.

ఇది కలమున సిరామిగిలి యుండుటచే నుబుసుపోక, వ్రాసినవాక్యము కాని, సరసమగు విమర్శనము కాదు. తిక్కనార్యునికవితాకలాచా

తుర్యము నన్నపార్యునికవిత కేరీతి వన్నెను గొనివచ్చినది ? తిక్కన నన్నయకవితలోని పదదోషముల సరిచేసెనా ? అర్థలోపముల దిద్దెనా? భావసౌభాగ్యముల సమకూర్చెనా? యతిభంగములఁ దొలఁగించెనా ? ప్రాసల సవరించెనా ? రసాలంకారాకులఁ జక్కనొత్తెనా ? ఆవిద్యాద్వైతుఁడు కీర్తిశేషుఁడైన రెండువందలసంవత్సరములకుఁ బిమ్మట జననమంది, నన్నపార్యునికవితయందలి మాధుర్యసారమును జక్కఁ గ్రోలి, కైత నల్లినతిక్కన నన్నపార్యునికవితకు వన్నెవెట్టుట యెట్లు పొసఁగును ?

అందుచేఁ దిక్కనకవిత నన్నయకవితకు వన్నెఁదెచ్చుట యసంభవము. వాదసౌకర్యమునకు రామకృష్ణయ్యగారి యుక్తుల నంగీకరింతము. తిక్కనకైత నన్నయకవితకు వన్నెఁబెట్టునపుడు నన్నయకవితలోని వైదికదృష్టిదోషమును సవరించి, కవితాకలాదృష్టిలోని కేల మార్పదాయె? అది సుధాకరబింబమునందలి యంకమువలె దిద్దసాధ్యము కాకపోయెనో? తిక్కనకైత మొత్తముమీఁద నాంధ్రభారతమునంతటికిని గొప్పను గొనివచ్చిన దని తెలిపినఁ దమభావమునకుఁ గొంత సరిపడియుండెడిని.

వీ రింకొకయపూర్వవాదమునకుఁగూడఁ బూనికొనిరి. ఆక్రొత్తతెఱఁ గేదియనఁ దిక్కనసోమయాజి నన్నయభట్టారకునిఁ బ్రస్తుతించుకట్ల వాడినవిద్యాద్వైతాదివిశేషణములు నన్నయకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెందునవియే కాని, యామహితాత్ముని కవితకు సంబంధించినవి కావఁట! కావునఁ దిక్కన నన్నయను స్తుతించెను గాని, యతనికవితను మెచ్చలేదఁట ! ఇది యపూర్వవాదము కాదా ? వినుఁడు వీరివాక్యముల. "ఆభారతమున మూఁడుపర్వములు ఆంధ్రకవిత్వవిశారదుం డగునన్నయభట్టు ఆంధ్రభాషలో రచించెను" అని మాత్రమే చెప్పినాఁడు. విద్యాద్వైతుండు, మహితాత్ముఁడు, అనునవి నన్నయనుగూర్చిన విశేషణములు గాని ఆతనికృతినిగూర్చినవి కావు. ఆకృతియందు నాకవిత్వమునకును విశేషాదరమును వ్యక్తపరచుట లేదు. ఆంధ్రమున మొదట నుద్గ్రంథమును రచించినవానిని ఆంధ్రకవిత్వవిశారదుం డనుటలో విశేషము లేదు" (పుటలు 115, 116.)

ప్రాజ్ఞుఁడగు తిక్కయజ్వ ప్రకరణార్థపోషకము లగు విశేషణములచే నన్నయభట్టారకుని నుతించియుండ నావిలువను గుర్తింపనేరక, యిట్టివెడఁగునుడుల జాఱవిడిచిరి. విశేషణములు నాల్గువిధములు. పోషకములు, వ్యావర్తకములు, వ్యతిరేకములు, తటస్థములు నని.

ఆజానుబాహుఁ డగువీరుఁడు రిపువిజయమున కేఁగుచున్నాఁడు. ఇట-ఆజానుబాహువిశేషణము ప్రకరణార్థ మగువిజయమునకుఁ బోషకము. నీలఘటముఁ దెమ్ము. ఇట, నీలవిశేషణము రక్తఘటాదివ్యావర్తకము. నిద్రాళుఁడగు భటుఁడు కోటను గాపాడుచున్నాఁడు. ఇట, నిద్రాళువిశేషణము ప్రకరణార్థ మగుదుర్గసంరక్షణమునకు వ్యతిరేకము. పీతాంబరుఁ డగుతేఁడు రాజ్యమేలుచున్నాఁడు. ఇట, పీతాంబరవిశేషణము ప్రకరణార్థ మగురాజ్యపాలనమునకుఁ బోషకమును, వ్యతిరేకమును గాక తటస్థము.

కావ్యకలాచతురుఁ డగుతిక్కనార్యుఁడు నన్నయభట్టునుగూర్చి వాడినవిశేషణము లన్నియుఁ బ్రకరణార్థ మగుభారతరచనమున కత్యంతపోషకములై తనరారుచున్నవి. కనుఁడు- "ఆంధ్రకవిత్వవిశారదుండు,విద్యాదయితుండు, మహితాత్ముఁడు, నగునన్నయభట్టు మూఁడుకృతుల దక్షత నొనర్చెను" వివేకనిధు లీవిశేషణముల విలువను గుర్తించిన నివి తప్పక భారతకావ్యనిర్మాణమునకుఁ బోషకము లని యొప్పుకొనకుందురా? వీనియందుఁ గావ్యనిర్మాణకలాచాతుర్యమున కక్కఱకురాని దొక్కటైనఁ గలదా?

తిక్కనసోమయాజి యేవిశేషణముల వాడినఁ గావ్యనిర్మాణకలాచాతుర్యము ప్రత్యక్షమగునో యట్టి విశేషగుణవిశిష్టము లగువిశేషణముల నన్నపార్యుని బ్రస్తుతించు పద్యమున నలంకరింపఁజేసి యున్నాఁడే! అట్టితఱి నిట్టిదురాక్షేపము లెట్లు నిలువఁగలవు? దక్షతన్, అను క్రియావిశేషణము కూడ నన్నయకుఁ జెందినదేనా? లేక "ఒనర్చెన్" అను క్రియకా? "దక్షతన్" అనఁగా సామర్థ్యముతో నని కదా యర్థము. కవి యసమర్థుఁ డగుచో నాతనిచేఁతలకు దక్షత యెట్లు సమకూడును? ఇదికాక, తిక్కన నన్నయను నుతించుపట్ల వాడినవిశేషణములు కావ్యనిర్మాణమునకుఁ బో

షకములు కానిచో నట్టివ్యర్థపదములచేఁ బద్యమును బూరించుటవలనఁ దిక్కనవ్రాఁతలయందుఁ జేతగానితనము కన్పట్టదా ?

మఱియుఁ దిక్కయజ్వ నన్నపార్యుని స్తుతించినట్లే వ్యాసమునీంద్రునిఁ గూడఁ బ్రస్తుతించియున్నాఁడు. ఆప్రశంసలో నన్నయకు వలెనే వ్యాసయ్యకుఁ గూడ మూఁడువిశేషణముల వాడియున్నాఁడు.

శా. విద్వత్సంస్తవనీయభవ్యకవితావేషుంకు విజ్ఞానసం
పద్విఖ్యాతుఁకు సంయమిప్రకరసంభావ్యానుభావుంకు కృ
ష్ణద్వైపాయనుఁ దర్థి లోకహితనిష్ఠంబూని కావించె ధ
ర్మాద్వైతస్థితి భారతాఖ్య మగు లేఖ్యంబైన యామ్నాయమున్.

ఈపద్యమునందలి విద్వత్సంస్తవనీయ భవ్యకవితావేషుంకు, లోనగువిశేషణములుకూడ వ్యాసవ్యక్తికిఁ జెందినవేనా? ఆపారాశరిభారత రచనాచాతుర్యమున కక్కఱకువచ్చునవి కావా?

శ్రీ రామకృష్ణయ్యగారి విమర్శనమార్గ మనుసరించి, కొంచె మీపైపద్యమునందలి కావ్యకలాదృష్టినిగూర్చి చర్చింతము. "విద్వత్సంస్తవనీయభవ్యకవితావేషుంకు" అనఁగా వేదవేదాంగవేత్త లగుశ్రోత్రియులచేఁ గొనియాడఁబడఁదగిన యోగ్యత గలకవితోద్రేకము కలవాఁడు. అనికదా భావము ? ఈదీర్ఘసమాసవిశేషణముచే నెట్టికావ్యకలాదృష్టి బోధింపఁబడుచున్నది ? మఱియుఁ బండితులు మెచ్చఁదగు కవితావేశము కలవాఁ డనుటచే నాతనికవిత్వము సామాన్యులకు బోధపడ దని కదా చెప్పవలయును ? అట్లగుచో "లోకహితనిష్ఠం బూని", అని తెలుపుట యెట్లుపొసఁగును ?

"స్త్రీ శూద్ర ద్విజబంధూనాం త్రయీ న శ్రుతిగోచరా।
ఇతి భారత మాఖ్యానం మునినా కృపయాకృతమ్"

అని వ్యాసుఁడు దయార్ద్రహృదయుఁడై స్త్రీశూద్ర బ్రహ్మబంధులనిమిత్తము భారతమును విరచించె నని ప్రకటింపఁబడియుండ విద్వత్సంస్తవనీయముగా భారతము రచింపఁబడిన దనుటలోఁ గలకావ్యకలాదృష్టి యేదియో ?

విద్వాంసులు దీనిం బఠియించి, సామాన్యులకు బోధింపరాదా యందురా? అట్లగుచో వారు వేదములద్వారముననే ధర్మబోధ చేయఁ గలరు. ఈభారతామ్నాయముతో వారికిఁ బని యేమి? కావున వ్యాసుఁడు భారతమును సామాన్యలోకమునిమిత్తమే వ్రాసెను, కాని, పండితుల కొఱకుఁ గాదు. "సంయమిప్రకరసంభావ్యానుభావుండు" అనివిశేషణముచే లోకజ్ఞానదూరులును శృంగారరసవిరోధులును నగునాటవికజటాధారులచేఁ బ్రశంసింపఁదగిన లేఖ్యామ్నాయమును విరచించెను గాని, కావ్యకలాదృష్టిగల ప్రౌఢలౌకికులు హర్షించుటకు సర్వామగుకైతను సృష్టింపలే దని కదా తేలును.

"లేఖ్యంబైనయామ్నాయమున్" అని భారతమునకు లేఖ్య మని విశేషణమును వాడుటలోఁ దిక్కన యేమిచక్కఁదనమును దెలుపనెంచెనో యిందలి కావ్యకలాదృష్టి యేదియో? పాఠ్యము, గేయము, శ్రావ్యము, ఆస్వాద్యము లోనగువిశేషణములు కావ్యముయొక్క మనోహరతను దెల్పును గావున నట్టివానిని వాడవలయును గాని, యీలేఖ్య మేమిటి? లేఖ్య మనఁగా వ్రాయఁదగినది. ఇట్లనుటచేఁ జక్కనివ్రాఁతగానికి సాధ్యమనియా? అట్లగుచోఁ జదువుట కింపుగా నుండదా? సత్యము తెలుపవలసినచో నీలేఖ్యంబైన యనుపదము భారతాఖ్యమగు లేఖ్యంబైన యని, ఖ్యాలయొక్క ప్రఖ్యాతికొఱకు వ్రాసినదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది గాని, భావవిశేషమును వ్యక్తముచేయునదిగాఁ జూపట్టుటలేదు.

మఱియు "వేదామ్నాయమున్" అనుటచే వ్యాసుఁడు వైదికదృష్టితో భారతమును విరచించెను గాని, కావ్యకలాదృష్టితోఁ గా దని, స్పష్ట మగుచున్నది. "ధర్మాద్వైతస్థితిన్, కావించెన్" అని తిక్కన వాక్రుచ్చినాఁడు. ఇట ధర్మాద్వైతస్థితి యన భావ మేమి? ధర్మముతో నభేద మగు రీతి యని యా? లేక ధర్మాభేదముల నియతితో ననియా భావము? మొదటిదైన యెడల నీధర్మము వైదికమా? లేకలౌకికమా? ఉభయాత్మకమా? యీపదము లేకున్నఁ గల్గులోప మేమి? ఇదియున్నఁ బొందు సొం పేమి.

"లోకహితనిష్ఠన్" అను వేఱొకపదము కలదు. దీనిభావ మేమి? లోకహితమును గూర్చినపట్టుదలతో ననిభావ మందురా? "పూని" అను

పదము కలదే! మఱి దీని ప్రయోజనమేమి? పోనీ యేదో కావ్యకలాదృష్టిలో నిది దొరలె ననుకొందము. "అర్థిలోకహితనిష్ఠన్" ఈసమాసమునందలి మొదటిమాట కర్థమేమి, "అర్థో భిధేయే రై వస్తు ప్రయోజననివృత్తిషు" అను నైఘంటిక ప్రమాణముచే నర్థిలోక మన యాచకలోకమా? ధనికలోకమా? పేరుగల ప్రజాసమూహమా? వస్తువల్లోకమా? ప్రయోజనలోకమా? నివృత్తికలజనమా? యీయర్థిలోకనిష్ఠలోని కావ్యకలాదృష్టి యేదియో?

తిక్కయజ్వ కావ్యకలాదృష్టితోఁ జిత్రించినపైపద్యమునందు వఱలుచున్న భవ్య, ఆవేశ, ప్రకర, అనుభావ, అర్థి, నిష్ఠ, పూని, ధర్మాద్వైతస్థితి, లేఖ్యాదిపదములన్నియుఁ బదాడంబరమునకు నక్కఱకువచ్చును గాని, భావోన్నతికిఁ బనికివచ్చునవి కావు. ఈపదములు లేకున్నఁ బద్యమునకు భావము చెడదు. కనుఁడు, జ్ఞానసంపద్విఖ్యాతుఁ డగుకృష్ణద్వైపాయనుఁడు భారతామ్నాయమును గావించెన్. ఇదియే కదా, పద్యమునకు ముఖ్యమగు నర్థము? ఇఁకఁ బైవివరించిన పదము లెందులకు? తిక్కన పైపదములవిలువను గావ్యకలాతులతోఁ జక్కగఁ దూఁచి, వాడలేదు. పదజాలము నెఱింగినవాఁ డగుటచేఁ జేతికందిన మాటల నెల్లఁ బద్యములోఁ బొందుపఱిచినాఁ డనుభావము తట్టుచున్నది. ఈరీతియూహలకు విద్వత్సంస్తవనీయపద్యము తావొసంగుచున్నది. కావున రామకృష్ణయ్యగారీపద్యమునందలి యద్వైతభావకలితమగు కావ్యకలాదృష్టి యెట్టిదియో యోపికతోఁ జూపెదరుగాత.

తిక్కన వ్యాసుని స్తుతించుపట్లను, నన్నయను నుతించుపట్లను, విరచించిన పద్యములందలి విశేషణములు కావ్యరచనకుఁ బోషకములుగా నన్వయించునాఁడే పైపద్యములు హృద్యము లగును గాని లేకున్నఁ గేవల మర్థశూన్యము లగుమాటలప్రోగు లగును.

మీ రింతటితోఁ దనివినొందక, పై పెచ్చు నన్నయార్యునికవిత, ఎట్టినార్యునికైతకుఁ గూటఁ దీసికట్టని, సమర్థించుటకు నిట్లు సెలవిచ్చియున్నారు. కనుఁ డాయున్నతభావవైఖరిని- "వైదికోత్తముఁడగు నన్నయభో

రణితో నతుకక, రసోచితములై తరువాతి ప్రబంధకవులధోరణికి మార్గదర్శకంబులైన గడుసుపోకడ లీయరణ్యపర్వశేషమున నచ్చటచ్చటఁ గలవు." (పుట 142.)

సదాశయులారా! ఇ దెంతటిసాహసోక్తియో కంటిరా! బాఁపఁడు మాల నంటక దూరముగాఁ దొలఁగి పోవునట్లు, ఎఱ్ఱన ధోరణి శ్రోత్రియోత్తముఁ డగునన్నయ ధోరణిం దాఁకక, దూరముగా నిలిచి, రసోచితము లగుగడుసుపోకడలతోఁ బరుగులిడిన దంట! "శహబాస్" విమర్శనమున నిట్లు కావ్యకలాదృష్టితో వెలయవలయును. ధర్మాద్వైతస్థిత్యుపబృంహితంబై భూమ్యాంతరిక్షములు మాఱుమ్రోగునట్లు శబ్దీకరింప వీరికిఁ గాక నేరికి శక్యమగును!

మన ఎం.ఏ.గారు నన్నయమాటలు పేలవము లనియు, ఎఱ్ఱననుడులు గంభీరము లనియు ఋజువుచేయుట కరణ్యపర్వశేషమున, ఎఱ్ఱనవర్ణించిన పరీక్షితుఁడు మండూకనాయకుఁ డగు "ఆయు" వనువాని కూఁతురు సుశోభన యనుదానిఁ గాంచి, కామించుటను ప్రమాణముగా నొసంగిరి. వినుఁ డాసందర్భమును:- "పరీక్షితుఁ డనునొకరాజు మృగయారతుండై పోయి, వనంబున నొకపూవుఁబోఁడిం గనియె"

"కని యంతఁ గదిసి యాకా,మినియొప్పులఁ జూడ్కి దగుల మీఱినతమకంబున ననిమిషలోచనుఁడై, జననాథుఁడు మదనబాణసంహతిఁ దూలెన్"

అదియు నతిసుందరం బయిన తదీయమూర్తివిభవంబునకు మెచ్చి సాభిప్రాయంబుగా నవలోకించె నంత నమ్మహీకాంతుఁ డక్కాంత కిట్టులనియె.

"ఎవ్వరిదాన వంబుజదళేక్షణ యేకత మిట్టు లేల నీ
వివ్వనభూమియందుఁ జరియించెదు నావుఁడుఁ దండ్రిపంపునం
దివ్వనభూమియందుఁ జరియించెద సద్వరుఁగోరుకన్య నే
నెవ్వరిదానఁ గావలయు నేర్పడఁ జెప్పుము రాజనందనా"

అనిన దానిప్రగల్భవచనంబులకు నధికలోలుండై భూపాలుండు దనయభిలాషం బెఱిఁగించిన"- ఈరంగమఁట! ఎఱ్ఱనప్రాగల్భ్యమును వెల్లడిసేయుటకు నక్క ఆకువచ్చినది! ఇట నెఱ్ఱనార్యుని కైత సొంపుగా నున్న దని యనవచ్చును గాని, నన్నపార్యునికయితను ధిక్కరించియున్న దనుట

యనాలోచిత మగు వాదము. ఎం. ఏ. గా రాదిపర్వమున నన్నపార్యుఁడు చిత్రించిన యయాతి, దేవయానింగాంచి సంభాషించిన ఘట్టమును బఠించియుండిన నిట్టివాదమునకు నడుముకట్టి యుండెడివారు కారు.

పరికింపుఁడు, విద్యాదైతుఁ డాతావునఁ జిత్రించిన సరససాహితీ విలాసలాలిత్యమును-యయాతిమహారాజు మృగయాభిలాషియై వనమునకేఁగి, కొంతవడికిఁ బిపాసార్తిచేఁ బానీయములకై తిరిగి తిరిగి, యొక నూతిదరి కేఁగి యందుఁ బడియున్న యొక యువతీమణి నీక్షించెను. ఇట భూపావలోకిత యగునతివ సొంపెంతయింపుగా వర్ణింపఁబడినదో కనుఁడు.

"తత్కూపమున విలసత్కూలఘనవల్లి
యన్నిష్టసఖి నూఁదియున్న దాని
గురుకుచయుగముపైఁ బరువడిఁ దొరఁగెడు
కన్నీరు పూఁడించుచున్న దానిఁ
దనసమీపమునకు జనులరాఁగ మనంబు
కన్నుగాఁ గోరుచునున్న దాని
వరుణదేవుతోడఁ గరమల్గి జలనివా, సంబువిడిచి భూస్థలంబువలని
కరుగుదేరనున్న వరుణేంద్రదేవియుఁ, బోనిదాని దేవయానిఁ గనియె."

నన్నయభట్టారకుఁ డీపద్యమునందుఁ దరంగింపఁజేసిన భావగాంభీర్యసంపదను గావ్యకలాకోవిదులు కన్నుల నద్దికొని "బళిరే! నన్నయకవి సార్వభౌమా!" అని శిరఃకంపంబులఁ జేయకుందురా ?

అట పరీక్షితుఁడు సుశోభనను జూచి "ఎవ్వరిదానవు" అని పద్యములోఁ బ్రశ్నించియుండ నిట యయాతి దేవయానింగాంచి "నీ వెవ్వరిదాన విట్లేల యేకతంబ యివ్విపినాంతరకూపమున నున్నదానవు" అని వచనములోఁ బ్రశ్నించెను. పరిశీలింపఁ బరీక్షితుని ప్రశ్నరీతికిని యయాతి ప్రశ్నరీతికిని దారతమ్యము విదిత మగును. యయాతి ప్రశ్నలో దేవయానిపై నంకురించిన కనికరము గోచరించును. అయ్యది ప్రకరణార్థ మగు నాపన్నసంరక్షణమున కెంతయుఁ దగియున్నది. ఇంతియకాదు దేవయాని చరితము విని, యాసార్వభౌముఁడు దయాళుఁడై యావిప్రకన్య నాప

దనుండి యుద్ధరించె నను పద్య మాంధ్రకవితాసతీమతల్లికి శిరోమణియై తనరారుచున్నది. కనుఁడు-

"జలధివిలోలవీచివిలసత్తలకాంచినమంచితావనీ
తలవహనక్షమం బయిన దక్షిణహస్తమునం దమన్నయు
ద్గళకరుఘర్మవారికణకమ్రకరాబ్జము వట్టి నూతిలో
వెలువడఁ గోమలిం దిగిచె విశ్రుతకీర్తి యయాతి ప్రీతితోన్."

ఈపద్యమున నన్నయభట్టారకుఁడు కురుక్షితీంద్రునియొక్క యార్తజనరక్షణదక్ష మగుదక్షిణహస్తము బ్రతిపక్షవక్షఃస్థలవిదళనక్షమ మగు నట్లు వర్ణించియున్నాఁడు. ఈకహా ర్వక్షరలక్షల కర్హమైయున్నది. పరుల క్షేమముల సంఘటింప నభిలషించు క్షత్రియవీరుని కరమును వర్ణింపఁదగు లక్షణము నీపద్యము బోధించుచున్నది.

ఇందలి విశేషణము లన్నియుఁ బ్రకరణార్థ మగు నార్తసంరక్షణ మును బహుసరసముగాఁ బోషించుచున్నవి. ఇందు వ్యర్థమగుపద మొక్కటియుఁ గానరాదు. కవిత్వ మన నిట్లు మనోహరార్థకలితమై యుండవలయును. కావ్యకలాద్రష్ట లద్వైతదృష్టితో నీపద్యరాజమును గాంచురేని నన్నయభట్టారకునకు వినయాభివందనముల సమర్పింతు రనుట యతిశయోక్తి కాదు.

ఇల్లవలేని తెలుఁగుకైత తేనెసోనలు నన్నయభట్టారకుని భారతమునఁ బెక్కులు కలవు. సత్యదృక్కులకు నన్నయకవిత వెన్నెలవలెఁ జల్లనై, రసాలఫలమువలెఁ దియ్యనై, హృదయాహ్లాదమును సమకూర్చుచుండును. రామకృష్ణయ్యగారు నన్నయకవితకడ నెఱ్ఱనకవితను బెద్దఁజేయఁజూచుట రాయంచకడ నూరఁబిచ్చుకను మెచ్చుటవంటిది. ఏమందురా, అసమాన సాహితీసౌందర్యశోభిత మగునన్నపార్యుని కవితను, అద్దానియొద్దికలఁ గన్నులనద్దికొనిన తిక్కయజ్వకైతను, నాధారముగాఁ గొని, సర్వవిధముల వారిరచనల ననుకరించుచుఁ గావ్యరచనకు దిగినయెఱ్ఱన స్వతంత్రకవి యనుటకు వీలులేదు. ఈవిషయమును మన రామకృష్ణయ్యగా రంగీకరించియే యున్నారు. చూడుఁడు, "ఇది యంతయు కేవలకథాకథనపద్ధతిని

(నారెటివ్ స్టయిల్)గాక సంభాషణశైలిలోఁ బడిన దగుటచే, తిక్కనార్యుని శైలి ననుకరించినది. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ కవిత్వ మనుటకు సందేహములేదు" తిక్కన నన్నయకవిత ననుకరించియుండుటచేఁ బరంపరాసంబంధముచే నీ యిరువురికవిత్వమును నెఱ్ఱన యనుసరించె ననఁదగునుగదా?

ఎఱ్ఱనకవితనుగూర్చి యభినవతిక్కన బిరుదాంకితు లగు శ్రీదుర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారే మనికో వినుఁడు. "భారతరచనయందు ఎఱ్ఱన తిక్కనయుభయకవులమార్గములను సమ్మేళన మొనర్చుకొని, తనరచన సాగించినాఁడు".

ఇ ట్లెఱ్ఱనకావ్యమును సాకల్యముగాఁ జదివినప్రాజ్ఞు లెల్లరు నెఱ్ఱన నన్నయకవిత్వము ననుకరించి, కావ్యముల విరచించె నని తెలుపుచుండ వీరుమాత్ర మెఱ్ఱన నన్నపార్యుని కవితావాసన నాసనుబడకుండ ముక్కు మూసికొని, భారతమును వ్రాసినట్లు సిద్ధాంతీకరించుచున్నారు.

ఎఱ్ఱన నన్నపార్యుని వైదికధోరణితో నతుకకుండ నెడమై కవిత నల్లెనో లేదో తెలియదు కాని మన ఎం.ఏ గారుమాత్ర మెఱ్ఱనను నన్నయకవిత్వము దరికిరాకుండ దూరముగఁ దఱిమిరి. కాని యెఱ్ఱన రాకడలలో నన్నయపోకడలు చూపట్టుచున్నవి కనుఁడు:—"ఎవ్వరిదానవు" నన్నయ- "ఎవ్వరిదానవు" ఎఱ్ఱన- "ఇట్లేల యేకతంబ యీవిపినాంతర" నన్నయ- "ఏకత మిట్టులేల నివివ్వనభూమి" ఎఱ్ఱన.

ఇటులుండ నెఱ్ఱన నన్నయకవితకు దూరుఁడైనట్లు తెలుపుట యెట్లు పొసఁగును? ఎఱ్ఱన వీరికిఁ గలలో సాక్షాత్కరించి చెప్పెనా?

శ్రీరామకృష్ణయ్యగా రెవఁడు వైదికోత్తముఁ డగునన్నయధోరణితో నతుకక దూరముగాఁ దొలఁగి, కొండపైకెక్కి ప్రౌఢకవితాస్రవంతిని ప్రవహింపఁజేసె ననికో యతఁడు తన హరివంశనృసింహపురాణముల యందు నన్నయభట్టారకు నిట్లు ప్రశంసించియున్నాఁడు.

ఉ. ఉన్నతగోత్రసంభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రజాతిసం
పన్నము నుద్ధతాన్యకరిభావిమదోత్కటము న్నరేంద్రపూ
జోన్నయనోచితంబు నయి చొప్పడు నన్నయభట్టకుంజరం
బెన్న నిరంకుశోక్తిగతి నెందును గ్రాలుటఁ బ్రస్తుతించెదన్. (హరి.)

"భాసురభారతార్థముల భంగులు నిక్క మెఱుంగనేరమిం
గాసట బీసటే చదివి గాథలు దవ్వఁ దెలుంగువారికిన్
వ్యాసముని ప్రణీతపరమార్థము తెల్లఁగఁ జేసినట్టి యు
ద్భాసకల్పులం దలఁతు నాద్యుల నన్నయతిక్కనార్యులన్. (నృసిం)

తిక్కనార్యుని శిష్యుఁడగుమారన నన్నపార్యున కెట్లువందన మొనర్చియున్నాఁడో చూడఁదగును.

"సారకథాసుధారస మజస్రము నాగళపూరితంబుగా
నారఁగఁగ్రోలుచున్ జనులు హర్షరసాంబుధిఁ దేలునట్లుగా
భారతసంహితన్ మునుద్రిభాగము లెవ్వఁ డొనర్చె నట్టి వి
ద్యారమణీయు నాంధ్రకవితాగురు నన్నయభట్టుఁ గొల్చెదన్."

ఈరీతిగా నన్నయభట్టారకుని మధురరసభరిత మగుకవితాస్రవంతి జాహ్నవీప్రవాహమువలె నాంధ్రదేశమును బావనము చేసియుండ నన్నయకవిత రసహీన మగువైదికదృష్టితోఁ గూడియున్న దని, మన కోరాడ రామకృష్ణయ్యగా రెట్లు వ్రాయుసాహసించిరో?

ఇదికాక సాహిత్యరచనలయందు లలితము లగుకళావిలాసములు చూపట్టును గాని, జాతిధర్మములు పొడకట్టునా? వైదికుల కావ్యములలో హోమసమిథలును, రాచవారికైతలలో సాముగరిడీలును, వైశ్యులరచనలలోఁ దూనికరాలును, కాఁపులకబ్బములలోఁ గలుపుతీతలును, కాంతామణులకవనములలోఁ గాటుకమఱకలును, నాదింధములకపిత్వములలో హసంతీప్రూత్కారములును, నాపితులవ్రాఁతలలోఁ దంటసపుదిటికలును, కువిందగ్రంథములలోఁ బడుగుపేకలును, లోనగు కులకృత్యములు చూపట్టునా? చూపట్టునందురా? అయినచోఁ గరణముల పోత్తములలో ససలుమినహాలు చూపట్టును గాని కావ్యకలాదృష్టు లెట్లుకన్పట్టును? ఇదంతయు, యం. ఏ. గారి విమర్శనముచే జనితమైన ప్రతివిమర్శనము కాని, తిక్కనార్యుని కవితపై జనించిన యీసుచే వ్రాసినదికాదు.

నన్నయతిక్కన లిరువురును సమానకవితావైదగ్ధ్యభాసితులగు పండితప్రకాండులు; నా కీమహాత్ము లిరువురిపైనను భేదరహిత మగు గౌరవభావముకలదు కాని, భేదదృష్టి లేదు.

"చ జ లు."

— విద్వాన్ దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము. —

సూ:—ఇ ఈ ఎ ఏలంగూడినచజలు తాలవ్యములు.
అఆ ఉఊ ఒఓ ఔలంగూడినచజలు దంత్యములు.
అని బాలవ్యాకరణము.

శ్లో. అద్దన్త్యస్తాలవ్యశ్చు ర్వక్రే స్యాత్ - అను చింతామణి పైరెండుసూత్రములకును మూలము. ఈచింతామణిసూత్రమున దంత్యతాలవ్యపదార్థములకు నుద్దేశ్యత్వ మని యొకపక్షము విధేయత్వ మని మఱొకపక్షమును నానావ్యాఖ్యానములఁ బట్టి లభించుచున్నవి.

వీనిలో, అప్పకవి, అహోబలపండితుఁడు మున్నగువారు దంత్యతాలవ్యపదార్థములకు నుద్దేశ్యమునే యాశ్రయించినటులును బ్ర. వజ్ఝలచినసీతారామస్వామిశాస్త్రులుగారు, ఈమతమునే యనుసరించినటులును అథర్వణాచార్యులు చిన్నయసూరి మున్నగువారు వానికి విధేయత్వము నాశ్రయించినటులును వారి గ్రంథసందర్భములఁబట్టి గోచరించుచున్నది. ఉద్దేశ్యత్వవాదుల మతములకు నవాంతరభేదములు కూడఁ గలవు.

దంత్యః చః అకారపరకః తాలవ్యః చః వక్రపరకః. ఇటులు, ఉద్దేశ్యత్వపక్షమున నన్వయము. ఇట దంత్యచవర్గ ఉద్దేశ్యము, అకారపరకత్వము విధేయము. ఇటులే తాలవ్యచవర్గ ఉద్దేశ్యము, వక్రపరకత్వము విధేయము. విధేయత్వపక్షమున అత్ అకారః పరశ్చేత్ చః దంత్యో భవతి. వక్రః పరశ్చేత్ చః తాలవ్యో భవతి అని యన్వయము. ఇట చవర్గ ఉద్దేశ్యము. అకారము నిమిత్తము, దంత్యత్వము విధేయము. ఇటులే చవర్గ ఉద్దేశ్యము, వక్రము నిమిత్తము తాలవ్యత్వము విధేయము. ఉద్దేశ్యనిమిత్తములు ప్రమాణాంతరసిద్ధము లనియు విధేయము తత్ప్రమాణమాత్రగమ్య మనియు శాస్త్రమర్యాద.

ఉద్దేశ్యత్వపక్షమునఁ దాలవ్యముగా నుచ్చరింపఁబడు చవర్గుగల చేఁట, చేఁద మున్నగుచోటుల చకారమునకుఁ బరమందు ఆకారమా?

ఏకారమా? అనుసంశయము నీవాక్యము తొలఁగించి ఏకారమే కలదను నిశ్చయమును గలిగించుచున్నది.

విధేయత్వపక్షమున అకారవిశిష్టముగా నుచ్చరింపఁబడు చవి, చాన మున్నగుచోట్ల చకారము దంత్యమా? తాలవ్యమా? అనుసంశయమును నివర్తింపఁజేసి, అద్దంత్యః అనువాక్యము దంత్యమే అను నిశ్చయమును గలిగించుచున్నది. ఇట్లే ద్వితీయవాక్యార్థ మూహించునది.

అప్పకవి తనమతము నిట్లు ప్రదర్శించెను.

ఆ. వె. ధరణి దంత్యములును దాలవ్యములు నన
వికృతిచజలు రెండువిధము లయ్యె,
వీని నెఱుఁగకున్న విశ్రమభంగంబు
దొడరి కావ్యములను దోష మొదవు.

చజలదంత్యతాలవ్యత్వ వ్యవస్థ తెలియనియెడల విశ్రమభంగము కలుగునను నీపద్యార్థముపై యతియందు దంత్యతాలవ్యములకు మైత్రి యుండఁగా యతిభంగ మెట్లు? అని ప్రశ్న వొడముచున్నది. కాని దంత్యతాలవ్యవర్ణములకు నుత్తరమున నుండుస్వరము తెలియనియెడల యతిభంగము గలుగు నని పైపద్యతాత్పర్య మని యూహింపనగు.

ఆ. వె. దంతజంబులెల్లఁ దలకట్టులును వాని
యందు దీర్ఘములును బొందియుండు
తాలుజాక్షరములు తనరారు హ్రస్వాది
వక్రయుతము లగుచు వనజనాభ.

ఇట "దంతజంబులెల్ల" అనునది యుద్దేశ్యవాచక మనియు "తలకట్టులు వానియందు దీర్ఘములును బొందియుండు" అనునది విధేయవాచక మనియును నూహింపనగును. ఇట నుద్దేశ్య విధేయభావవ్యత్యాసము చేసినయెడల విశ్రమభంగాపాదనానుపపత్తియు చిగురు చుట్టము మున్నగుపట్ల వ్యవస్థచేయమి న్యూనతయు సంభవించును. కాని ఆ...... జాగనంగ దంతజంబు లయ్యె. ౨. ౧౧౭ ఆ. చెప్పరాని...చిఱుతయే నంపుని, కట్టియనఁగఁ దాలుభవము లయ్యె. ౨. ౧౨౦ ఆ. చందమామ...అనఁగ దంత్య చజలు ౨. ౧౨౫. ఇత్యాది పద్యస్వారస్యముంబట్టి

విధేయత్వపక్షము స్ఫురించును. అయినను బూర్వోక్తదోషప్రసక్తిచేత నీపక్షమునఁ దాత్పర్యము లేదని యనుకొనఁదగి యున్నది. పైపద్యములఁ బట్టి యుభయవిధాన మాశ్రయించె ననుటకు నన్యోన్యాశ్రయదోషము వలన వలనుపడదు. దంతజాబు లెల్ల ననుపైపద్యమందలి వానియందు దీర్ఘములు అనునది మూలసూత్రమందలి అప్పదముయొక్క తకారము ముఖసుఖార్థ మని వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నది. హ్రస్వాదివక్రముల ములు:—వక్రము=ఏజ్. ఆదివక్రము=ఏ. హ్రస్వాదివక్రము=ఎ. ఈ యప్పకవిమతమున దాలవ్యచజలు సార్వత్రికముగా హ్రస్వఎకారవిశిష్టములు. చేయి, చేర, చేయు మున్నగుకొలఁదిపదములయందలి తాలవ్య చజలుమాత్రము దీర్ఘఏకారవిశిష్టములు. బహుళముగా దంత్యచజలకే దీర్ఘఏకారవైశిష్ట్యము కలదు. ఈవిషయము—

ఆ. చేతఁజీర లేదు చేకొఁడువరహాలు

... ...

పటులుకొన్నిదీర్ఘవక్రలిపులు. ౨౧ ౨౧. అను దానింబట్టి స్పష్టమగుచున్నది,

ఈమతమున, చెయివు మున్నగుచోట్ల చకారము లోకవ్యవహారమువలనఁ దాలవ్య మని తెలియుచున్నది, గాన, పైనున్న యచ్చు ఎకారము గాని అకారముకా దనుటయే ముఖ్యప్రయోజనము కాన చవిమున్నగువాని అకారముతో చెయివు మున్నగువాని ఎకారమునకు యతివారింపఁబడినందున "పీనిఁదెలియకున్న" అనుపద్యము సంగతమగుచున్నది.

అహోబలపండితుఁడును, అదంత్యా ఇతి అత్ర వికృతౌ దంత్యః చః చవర్గః అత్ అకారవాన్ భవతి. చవి, చాన, చమురు, చప్పుడు ఇత్యాది. తాలవ్యః చః చవర్గః అత్ర వక్రః స్యాత్ ఏకారవాన్ భవతి. చెవి, జేగులు, చెమట, చెలువు ఇత్యాది. అని వ్యాఖ్యానము చేసెను. దీనిఁబట్టిదంత్యతాలవ్యములకు ద్వైశ్యత్వము స్వారసికముగాసిద్ధించుచున్నది.

అథర్వణాచార్యులు శ్లో. "చస్తాలవ్యే స్వరే కంఠతాలవ్యేపి చ తాలుజః । దంత్యోన్యత్ర పదాద్యేచి బహుళం పూర్వవద్భవేత్" అని వివరించుటచేత, నీతనికి విధేయత్వ పక్షమభిమత మని స్పష్టమగుచున్నది.

ఈకారిక, అథర్వణకృత మని పెద్దలవ్యవహారము ననుసరించి యిట్లు వ్రాయుట యైనది. ఈమతమున మూలస్థమైన అత్వదము అఆఉఊఒఓఔలకును వక్రపదము ఇఈఎఏ(ఐ)లకును లక్షకము లని యెఱుఁగవలయును.

చిన్నయసూరి సూ:—చస్తాలవ్యే తాలవ్యః- అక్షజాదిషు దంత్యోన్యత్ర- అని తనసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమునఁ జెప్పెను. ఈతఁడును దీనిఁబట్టి విధేయత్వవాదియే యని స్పష్టము. సూ:—చస్తాలవ్యే తాలవ్యః దంత్యోన్యత్ర అక్షజాదిషు అను ముద్రితపాఠక్రమము అసాధువు. కానిచో అక్షజాదిషు సూత్రము దంత్యపదానువృత్తిచే దంత్యవిధాయక మగును గాన దంత్యోన్యత్ర అనుసూత్రముచేతనే అక్షజాములయందు దంత్యవిధానము సిద్ధించుటచేత ఈసూత్రము వ్యర్థమవక తీరదు. చస్తాలవ్యే తాలవ్యః అనుసూత్రోత్తరమునను 'అక్షజాదిషు' అనిపఠించినయెడల తాలవ్యపదానువృత్తిచే తాలవ్యవిధాయక మగును గాన వైయర్థ్యశంక కవకాశము లేదు. అక్షజాదిసూత్రమువలన చాఁదు, జాణ, జలగ మున్నగునవి సంగృహీతము లని యెఱుఁగునది. ఈసూత్రమును దనబాలవ్యాకరణమునఁ ననువదింపమికి నావ్యాకరణమునకుఁ గలబాలత్వమే కారణము కానోపును. అక్షజాదిపదములయందు దంత్యములే యని శబ్దరత్నాకరమునఁ గలదు. కాని యిది యీ చిన్నయసూరిమతమునకును లోకవ్యవహారమునకును విరుద్ధము.

బ్ర. వ. చి. సీ. శాస్త్రులుగారు చింతామణివిషయపరిశోధనమున "ఉచ్చారణమునం దెచటి చజలు తాలవ్యములుగా నుండునో వానిపైని యెత్వమున్న దని యెంచుట సాధు వగు ననియు నెచటిచజలు దంత్యములుగాఁ బలుకఁబడునో వానిపైని అత్వమున్నదని యెంచుట సాధువగు ననియు నీసూత్రము నిర్ణయించుచున్నది. కాఁగా చాఁద, చాఁట, చాఁప, జాన మున్నగుస్థలములలోని చజలు తాలవ్యములుగాఁ బలుకఁబడుచున్నవి గాన నవి యెత్వవిశిష్టములే యని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. అయ్యవి అత్వవిశిష్టములై యుండుటయే సత్యమైనయెడల చాఁప, చందురుఁడు, జాము మున్నగువానివలెనే పలుకఁబడుచు నుండవలసియుండును గదా

అని పరిశీలించుకొనవలెనని యీసూత్ర మనుపదేశించుచున్నది" అని వ్రాయుటవలన వీరికి నుద్దేశ్యత్వపక్షమే యభిప్రేత మని తోఁచుచున్నది.

ఉద్దేశ్యత్వపక్షమున చవి, చాన మున్నగుచోట్ల స్వరసంశయము లేదు గాన స్వరసంశయనివృత్తికై యారంభింపఁబడిన 'అద్దంత్యాః' అనువాక్యము వ్యర్థమగును. విధేయత్వ పక్షమం దన్ననో చవి మున్నగుచోట్ల స్వరసందేహము లేకున్నను దంత్యతాలవ్యసందేహ ముండుటవలనఁ దన్నివృత్తికై యీవాక్యము సార్థకము. ఇఁక- ఉద్దేశ్యత్వపక్షమునఁ బ్రసక్తి లేని లక్షణ మావిధేయత్వపక్షమున నాశ్రయింపఁదగి యున్నది. వైయర్థ్యము నాశ్రయించుటకంటె లక్షకత్వము నాశ్రయించి సార్థక్యమును వర్ణించుటయె సముచిత మని శాస్త్రజ్ఞులకుఁ దోఁచకమానదు.

మఱియు లోకవ్యవహారమున, తాలవ్యములుగాఁ బ్రసిద్ధములగు అక్కజము (చూ. సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము), జాణ (చూ. యయాతిచరిత్ర ౪-౯౦), చాయ (చూ. వసుచరిత్ర ౧-౧౦౨), జలగ (చూ. శబ్దరత్నాకరము), జడ (చూ. విజయవిలాసము 3-౧3) మున్నగుచోట్ల వక్రపరకత్వరూపవిపరీతవిధానరూపదోష మీయుద్దేశ్యత్వపక్షమునఁ దటస్థించుచున్నది. ఇట్టిదోషము చిన్నయసూరిమతమున లేదు.

శ్రీశాస్త్రులుగారు "ఇఁక వీ రనుకొనిన యుత్పత్తిస్థానములను బారాయణము చేయుటకే నన్నయభట్టు అద్దంత్య ఇత్యాది పైసూత్రముల నారంభించె నన్నచో వక్రమగు నోత్వముతోఁ గూడిన చజలు గూడ నీసూత్రముచేఁ దాలవ్యములే కావలసివచ్చును గాన నిచట నన్నయభట్టారకుఁ డసమగ్రముగనే గాక ప్రమాదముగఁ గూడ సూత్రించె నని చెప్పవచ్చును. నిజముగాఁ జింతామణిలో నిట్టి ప్రమాదముగూడ నున్న దని తలఁచిరేని సూరిగారు పైరీతిని సూత్రించిరా యని యాలోచింపవలసి యున్నది." అని చిన్నయసూరిపై దోషము చెప్పిరి. కాని నన్నయభట్టారకుఁడు 'ఏజథో వక్రః' అని ఓకారమునకుఁ గూడ వక్రసంజ్ఞ చేసి యా వక్రశబ్దమును దనచింతామణియందుఁ 'దాలవ్యశ్చ ర్వక్రస్య' త్రను నొక్కచోట మాత్రమే వ్యవహరించుట యు నాస్థలమునఁగూడ ఓకారము

నకుఁ బ్రయోజనాభావము తటస్థించుటయుఁ గలుగుటచే ఓకారమునకు వక్రసంజ్ఞకు నేమిఫలమో, "అర్ధదంత్యః తాలవ్యశ్చసాన్య దేత్వే మిథ స్సవర్ణశ్చ" అనులఘున్యాసమున నభీష్టసిద్ధి యగుచుండఁగా నిష్ప్రయోజనమగు ఓకారమును గూడ బోధించెడి వక్రశబ్దఘటనమున కేమిఫలమో శ్రీశాస్త్రులుగా రూహింపవలయును.

సామాన్యముగా- ఇతరులకు అభిమతము గాని పదాదియకారమును నన్నయభట్టారకుఁడు కంఠోక్తిగా నంగీకరించినట్లు ఓకారము స్వరమగునపుడు చవర్గునకుఁ దాలవ్యోచ్చారణము గూడ నీతని కభిమత మని వక్రశబ్దమునకు సార్థక్యము చెప్పవలయు నేమో విచక్షణు లూహింతురుగాక! సర్వం శమ్.

సరస్వతీరామాయణము.

— జనమంచి సీతారామస్వామిగారు—అనకాపల్లి. —

శ్రీసూర్యరాయమహారాజపోషణముచే దేశభూషణమై కవిబుధతోషణమై, యాంధ్రవిద్రోహిజనభీషణమై విరాజిల్లుచున్న 'ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు'నకు రజతోత్సవ మగుదినముకంటె సౌభాగ్యదినము గలదే? ఈ తెలుఁగుతల్లి పండుగున కమందానంద మొందని యాంధ్రుని జన్మము జన్మమే? ఆంధ్రభాషాభిమాను లందఱు నిట్టిశుభసమయమున స్వోత్సాహసూచకముగ శక్త్యనుసారముగఁ గానుకలు తెచ్చి యమ్మపాదారవిందమ్ముల సాన్నిధ్యమ్మున సమర్పించి చరితార్థులు కావలదా? కావున నేనును "ఉడుతభక్తి"ని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, ధైర్యసాహసభక్తివిశ్వాసములతో నొక్కవ్యాసము వ్రాసి, "యిదియ పదివేలుగ భావించి పరిగ్రహింపవే తల్లీ" యని పరిషదంబాభద్రపీఠముకడ నర్పణముసేయఁ బూనితిని. కామోద్రేకజనకములు నవినీతిబోధకములు నసహ్యార్థోవణీసమన్వితములు నగుగ్రంథము లిప్పుడు కుప్పతిప్పలుగ నుప్పతిల్లుటఁగాంచి, తిక్కన పోతనాది మహనీయాంధ్రకవితాసామ్రాజ్యపట్టభద్రులఁ గన్నయాంధ్రజననీమతల్లి కిప్పు డెంతటిదుర్దినములు సంభవించెనో" యని కంటఁ దడిపెట్టి యాంధ్రవాఙ్మయ శ్రేయోభిలాషులు కొందఱు హాహాకారములు చేయుచున్నారు. కాని, యంతనిరాశకు నంతనిరుత్సాహమునకు నంతవిషాదమునకు నవసరము లేదని నామనవి. ఈకాలమునందును సారస్వతాభరణము లని చెప్పఁదగిన గ్రంథరత్నములు రచించుచు దేశోపకారపరాయణులైన మహనీయు లెందఱో కలరు. వారిలోఁ గొందఱు కీర్తిమంతులైరి. పూజాపురస్కారములు లేక బూజుపట్టిన దేవతావిగ్రహములవలె మఱికొంద ఱున్నారు. ఎంతటిప్రజ్ఞ కలవారికైన నదృష్టవిశేషము లేనిదే యశోధనము లభింపదుగదా!

"Full many a gem of purest ray serene
The dark unfathomed caves of the ocean bear,

Full many a flower is born to blush unseen
And waste its sweetness on the desert air."

(మహాంభోరాశిగర్భమున నకలంక తేజోవిరాజమానము లైన యనర్ఘ రత్నము లెన్నియో పడియున్నవి; నిర్జన ప్రదేశములయందు దివ్య కుసుమము లెన్నియో పొడమి తమమనోహరసౌరభమును వ్యర్థముగ గాలిపాలు చేయుచున్నవి.)

అనిచెప్పిన యాంగ్లకవీశ్వరునిమాటలు యథార్థములుగదా.

అట్టిభావమునే చమత్కారముగ లీలాశుకమహాకవి యీ క్రిందిశ్లోకమున వెల్లడించె:—

శ్లో. ఉర్వ్యాం కోఽపి మహీధరో లఘుతరో దోర్భ్యాం ధృతో లీలయా
తేన త్వం దివి భూతలేచ సతతం గోవర్ధనోద్ధారకః
త్వాం త్రైలోక్యధరం వహామి కుచయో రగ్రే న తద్గణ్యతే
కిం వా కేశవ భాషణేన బహునా? పుణ్యై ర్యశో లభ్యతే.

కావున, యశోవ్యాప్తి లేనంతమాత్రమున నెవరికవిత్వ మైనను ప్రశంసనీయము కా దనుట యుక్తముకాదు. ఇట్టి యభిప్రాయము కలవాఁడ నగుటచేతనే, యొకమిత్రుఁడు "సరస్వతీరామాయణము" అను నొక పుస్తక మిచ్చి "యిదిమీరు తప్పక చదివి యెట్లున్నదో మొగమోటము లేక వచింపుఁడు" అని కోర, గ్రంథము రచించినవారిపేరు నేనింతకు మున్నెన్నఁడు విని యుండకపోయినను, సరే యని వెంటనే దానిని నింటికిఁ దీసికొనిపోయి చదువుట కారంభించితి. తన్మాధుర్య మే మని నుడువుదు? విస్మయానందపరవశుఁడ నై పోయితి ననుట యతిశయోక్తి కాదు. నాకు సహజముగా రామాయణ మన్నఁ బ్రాణము. అంతహృదయంగమ మైన కథ మఱియొకటి జగత్తులో లే దని నానమ్మకము. కథ యననేల రామనామమె చాలు నొడలు పులకరింపఁజేయుటకు. భారతీయులకు శ్రీసీతాకళత్రపవిత్రచరిత్రకంటెఁ బ్రియమైనది లే దని చెప్ప నొప్పు. "జగత్ప్రథమమంగళమ్" అని కాళిదాసును "యది క్షుణ్ణం పూర్వై రితి జహాతి రామస్యచరితం, గుణై రేతావద్భి ర్జయతి పున రన్యో జగతి

కః?" అని మురారియు, "స్వసూక్తీనాం పాత్రం రఘుకులతిలక మేకం కలయతాం। కవీనాం కోదోష స్సతు గుణగణానా మవగుణః"-అని జయదేవుఁడును, "రఘురామచరిత్ర మెంద తె ల్గెన్నిన, వన్నెపూవుల కహీనగతిం దగి యుండు నుర్వరన్" అని గోపీనాథ వేంకటకవియు "జానకీజానికథల్ రచింపక యసత్కథ లెన్ని రచించె నేనియున్ వాని వివేకమేమిటికి వానికవిత్వమహత్త్వ మేటికిన్" అని కంకంటిపాపరాజును, ఇట్లే మఱికొందఱు గుణజ్ఞులును రసవత్తరవాక్కులలోఁ దమరామాయణాభిమానము వెల్లడించుట మెఱుఁగమే? సంపూర్ణరామాయణము హరికథారూపమున నెలలకొలఁది నెన్నిసారులో చెప్పి హరిదాసులు ప్రజలచే నెంతెంత సత్కారములు పొందుచున్నారో చూచుచున్నాము గదా. "టాకీ" లన్నిటిలోను "లవకుశ" జనుల నాకర్షింపఁగలిగినట్లు మఱేదైన నాకర్షింపఁజాలెనా? త్యాగరాయకృతులు, అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు రామభజనలు శ్రోతల కెంతయానందముఁ గలిగించునో యనుభవైకవేద్యము గాక వర్ణింప సాధ్య మగునా? రంగనాథుఁడు భాస్కరుఁడు పాపరాజు గోపీనాథుఁడు వాసుదాసుఁడు శేషాద్రిశర్మగారు మొదలగు కవిచంద్రులు యథాశక్తి రామకథ రచించి, తాము కృతార్థులై పాఠకకోటిని గూడఁ గృతార్థత నొందించువా రైరిగదా! కాని, యింతవఱకు రామాయణరచనచే నఖండవిఖ్యాతి నొందినస్త్రీరత్నము లరుదు. రామభక్తిప్రపూర్ణయు విదుషీమణియు సరసకవితాధురీణయు కృష్ణరాయశకాభరణప్రాయము నగు మొల్ల యొక్క తె మె సర్వాంధ్రహృదయసింహాసనారూఢ యైనది. ఆకవయిత్రీశిరోమణిని దలంపించుకవిత్వము చెప్పఁగల కాంతాతిలకము లీకాలమున లేరా? ఉన్నా రున్నా రనుటకు సరస్వతీరామాయణ మొక ప్రత్యక్షనిదర్శన మని నామనవి.

ఈసరస్వతీరామాయణగ్రంథకర్త్రి సరస్వతీదేవి. పద్మనాయకవంశసంజాత. చేఁబ్రోలు రాజగోపాలముగారి యర్థాంగి. ఆంధ్రగీర్వాణాంగ్లహిందీభాషావిశారద. శ్రీమిర్జాపురసంస్థానవిద్యాధికారిణి. జటప్రోలు సంస్థానపండితులగు వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయఁడుగారి శి

ష్కారాలు. ఈసంగతులే గాక కవయిత్రీపాతివ్రత్యాదిమహనీయగుణసంపత్తి మొదలగువిషయములు గూడ నుపోద్ఘాతమునందు హృదయంగమముగఁ దెలుపఁబడినవి. ఇమ్మహాగ్రంథమును శ్రీమీర్జాపురపురాణిగారు ముద్రింపించుటచేత సరస్వతీదేవిగారు తమకృతజ్ఞతను వెల్లడించుచు రచించిన నవరత్నమాల గ్రంథాది నొప్పుచున్నది. రామాయణరచన మాట యటుండ, ఈపద్యములే సుధామాధురీభరితములై దేవిగారి కవిత్వనైపుణ్యమును భక్తివిశ్వాసాదిగుణ ప్రభావమును బ్రకటించి, పాఠకుల యుల్లములఁ బల్లవింపఁజేసి గ్రంథ మామూలాగ్రము చదువ నువ్విళ్లూరించుచున్నవి. మచ్చున కొకపద్య ముదాహరింతు :—

సీ. కనులు విప్పిననాఁడె కరుణావలోకన
  పీయూషవర్షంబు...గురిసె
పలుకనేర్చిననాఁడె పరమాత్మనామమా
  ధురి రుచిఁజూడ సంతుష్టి గలిగె
కరము లెత్తిననాఁడె కలిలోనఁ
  గవిరాజపండితదారిద్ర్యభార మడఁగె
వ్రేళ్లు విప్పిననాఁడె విప్రార్థిలోకుల
  కభయప్రదానైకహస్త మయ్యె
అనుచు వేనోళ్లఁ బొగడుదు రఖిలజనులు
సరససద్గుణమణిమాల ! సత్యశీల !
రాజ్యలక్ష్మిపవిత్రగర్భప్రదీప !
విమలకరుణావలంబ ! శ్రీ వేంకయాంబ !

“ఇట్టి కవితావైఖరులు మన మెఱుఁగనివి గావు. పూర్వకవుల రచనలలో నెగడుచున్నవే” అని యాసడించువా రుందురా ? ఉందురేని వారు రసజ్ఞులు కా రనవలసివచ్చును. నేఁటిదాఁక మనభాషలో వెలసిన సర్వగ్రంథములును దొలిపుటనుండి తుదిపుటవఱకుఁ గ్రొత్తపోకడలతోనే యలరారుచున్న వనియు నొకదానిని మఱొకటి యెందును బోల దనియుఁ జెప్ప సాహసింపఁగలవా రెవరు ?

గ్రంథకర్త్రీసమర్పిత నవరత్నమాల తరువాత రాజశేఖర వేంకట శేషకవుల మనోహరోపోద్ఘాతమును గురువాక్యమును బండితాభిప్రాయములును బొందుపఱుపఁబడి కావ్యప్రాశస్త్యమును జాటుచున్నవి. అవధానిశిరోమణి కాశీకృష్ణాచార్యులవారీసరస్వతీరామాయణమును గూర్చి యిట్లు పలికిరి :—

క. కృతి తెల్గఁట, శ్రీరాముని
కతయఁట విషయంబు, దానికవయిత్రి సర
స్వతియఁట, పద్యములు సహి
ప్రతియఁట, సౌభాగ్య మేమి రామాయణమా !

ఇట్టి మఱికొందఱు పండితప్రకాండులును ఏతద్గ్రంథపఠనసంజనిత సంతోషాతిరేకమును మృదుమధురోక్తులచేత నెఱిఁగించిరి. లోకములో సామాన్యముగా "అభిప్రాయములు" అని ప్రకటింపఁబడినవెల్ల నతిశయోక్తులయి యుండు నని వచింపవచ్చును. అంతమాత్రమున నెంతవారును గ్రంథవైముఖ్యము చూపఁదగ దని నామనవి. "తినకున్నరుచి, దిగకున్న లోఁతు తెలియదు" అను నార్యోక్తి మఱవరానిది.

పాఠకులెల్లరు మొల్లముగ నుల్లసిల్ల మొల్ల రచించిన రామాయణము షట్కాండయుతము, సరస్వతీరామాయణము సప్తకాండసమన్వితము, దానికంటె నిది గొప్పదా దీనికంటె నది గొప్పదా ? అని విమర్శింపఁబూనుట కవకాశము గాని యావశ్యకము గాని లేదు. "మైసూర్ పాక్ రుచి హెచ్చా బందరులడ్డు రుచిహెచ్చా" అని వ్యర్థముగ వాదులాడుటకంటె లభ్యమైన రెంటిని భుజించి సంతుష్టి నొందుటె మేలు గదా ? "చతురకవిత్వతత్త్వరససంపద యొక్కరిసొమ్ము గాదు భారతీదయ సౌధవార్ధి, కవిరాజులమానసముల్ ఘటంబు, లాయతము కొలంది లభ్యమగు నయ్యమృతంబు" అని పలికిన కవీశ్వరునియభిప్రాయము సకలసహృదయసమ్మత మనుటకు సందియము లేదు.

వాల్మీకిరామాయణములోని ముఖ్యకథాంశములను విడువక, సరసవచోరచనానైపుణ్యము మెఱయ, నీరామాయణము సంతరించి, సరస్వతీదేవి శ్రీమదాంధ్రసరస్వతీదేవి కమూల్యాభరణముఁ జేకూర్చినది.

తత్రాపి తస్య మెట్టిదో తెలుపుటకై స్థాలీపులాకన్యాయముగఁ గొన్నిపద్యము లుదాహరింపఁ గడఁగువాఁడ :—

"సీ. చిన్నారిలేనవ్వుఁ జిగురువెన్నెలవెల్లిఁ
దేలించు నెవతె జేజేలపెద్ద
వాల్చూపుఁదూపులు వఱపి యేదేవి య
బ్జాసను మది హళాహళి యొనర్చుఁ
గంఠనాదము వీణెఁ గలిపి నృత్యించి యే
యమ ధాతవేదపాఠము మరల్చు
వెలిపట్టుచీరయంచులు జాఱఁ దెలిదమ్మిఁ
గొలువుండి వలపించు నలువ నెవతె
అట్టి వాగ్దేవి నావాక్కునందు నిలిచి
పొలుపుమీఱంగఁ బదములఁ బ్రోగుఁజేసి
యర్థసంసిద్ధిఁ జక్కఁగా ననువు పఱచి
శుభము లొనరింప భక్తిమై స్తుతియొనర్తు.

ఉ. మారుతనందనాయ, సురమానితభీమపరాక్రమాయ, సం
సారపరాఙ్ముఖాయ, బహుశాస్త్రవివేకవిచక్షణాయ, గం
భీరగుణాకరాయ, వృథివీతనయాసుఖమోకదాయ, శ్రీ
తారకరామనామ ఘనతత్త్వవిదే భవతే నమోనమః.

కవయిత్రి యిట్టిహృద్యములగుపద్యములతో శ్రీహరి కవి దేవతా గురుస్తోత్రము గావించి, నిజభర్తను భక్తితో సంస్మరించి, యథావిధిగ షష్ఠ్యంతములు విరచించి కథాప్రారంభ మొనరించెను. కృతిభర్త శ్రీమహిళాప్రియభర్తయే. కథాంశములు సర్వజనవిదితములే. పూర్వకావ్యములం దున్నట్టే సందర్భానుసారముగ ధర్మబోధ మొనర్పఁబడినది.

నవనాగరకత మూర్తీభవించినట్లు విజృంభించి విడాకులచట్టమునకై హాహాకారహాహాకారిగఁ బోరాడు నాంగ్లమానసపుత్రీపుత్త్రులకు అట్టినాతనధర్మోపదేశము రుచింపదేమో ? "అందఱుఁ దనియింప నమ్ము సృష్టించిన బ్రహ్మకైనఁ దరమే యిది పెద్దలెఱుంగకుందురే" అను కవీశ్వరో

త్రికయే సరస్వతీసతీతిలకమానకును ధైర్యోత్సాహసంధాయకము కాక పోదు. అయోధ్యాకాండమున సీతాలక్ష్మణభరతాదుల రామభక్తివెల్లడించు పద్యములు ప్రశంసనీయములు. మచ్చునకీ క్రిందివి చాలు :—

మ. క్షణమాత్రంబును ఛాయ వీడనిగతిన్ సర్వంబు నీవంచు నే
మ సారంగను నీకుపాదయుగమున్ మన్నించి సేవించుచున్
జననంబాదిగ నిన్నువీడి యెఱుఁగన్ సాకేతరాజాగ్రణీ!
వినుమా! నీవెనువెంట వచ్చెద భవద్విశ్వాసపాత్రుండనై.

ఉ. రక్కసికైక నాకొఱకు రాజ్యముఁగోరి, జగంబునవ్వ నన్
దక్కువచేసె; నీకుఁ దగు ధారుణి నే భరియింపనేర్తునే
నిక్కము నీవులేని పురి నేఁ జనియెట్టులఁ జూడనేర్తు నే
నక్కట! కైకకుం గొడుకనై జనియించితి నెంతిపాపినో!

ఆరణ్యకాండమున సీతారామవనవిహారాదివిశేషములు శకుంత దంపతుల యన్యోన్యానురాగాదివైచిత్ర్యములు వర్ణింపఁబడిన విధములు రమణీయములై తనరుచున్నవి. మచ్చునకీపద్యరత్నము గనుఁడు:—

చ. వెలఁదిరో! రాజకీర మదె వేయుఫలంబులఁ ద్రోయుచున్ రుచుల్
గలిగెడు పండొకండు ననుఁగుంజెలికియ్యఁగ సంగ్రహించి, యా
చిలుకమిటారి వ్రక్కలుగఁ జేసి నిజేశ్వరునోటి కిచ్చెఁ బ
క్షులయనురాగసాగరదల సొంపు వచింపఁగఁ దీఱ దేరికిన్.

రావణాపహృత యగునప్పుడు జనకసుత శోకానలసంతప్తమానమానస యై రామనామస్మరణపరాయణ యై బాష్పపూరితలోచన యై యెట్లు విలపించెనో తెలుపునీక్రిందిపద్య మెట్టిహృదయమునైన ద్రవింపఁజేయదే:—

సీ. పూర్వజన్మంబున బుద్ధివిహీనతఁ
గావించినట్టి దుష్కర్మఫలమొ
కన్నతల్లిగ నన్నుఁ గడుభక్తినెంచు నా
మఱఁదిని దిట్టినమాటఫలమొ
పెద్దలమాటలు పెడచెవినిం బెట్టి
వచ్చిన యామహాపాపఫలమొ

యెట్టిఫల మని చెప్పెదు నినకులేశ !
పాపకర్ముఁడు చెఱఁబట్టె భయములేక
శీఘ్రముగ వచ్చి వాని హింసించి నన్నుఁ
దీసికొని పొమ్ము శౌర్యంబు వాసిమీఱ.

కిష్కింధాకాండము సంగ్రహమైయున్నను సముచితరసభరితమై పరఁగుచున్నది. "నాహం జానామి కేయూరే" అనుశ్లోకములోని భావ మిట్లు విశదీకరింపఁబడినది:—

ఉ. చూపులనీరుగ్రమ్మ ననుజుంగని లక్ష్మణుఁ డన్న ! రత్నసం
దీపితకర్ణభూషలు ననిందితహారము లేనెఱుంగ; నీ
నూపుర మే నెఱుంగుదు ననూనవుభక్తి నమస్కరించుచో
శ్రీపదరాజితంబులయి చెల్వమరున్ ఖలమయ్యె నేఁ డిటుల్.

పైపద్యములో "అనుజుంగని" అనుట పొరపాటు, శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణున కగ్రజుఁడు గాని యనుజుఁడు గాఁడు.

తే. ఎంత గొప్పకవితనైన నేదొ దోష
మగపడునుగానఁ గృతి దూష్య మనఁగఁ దగునె

అని నేను వేఱొకసందర్భమున వ్రాసితిని- కావున "సుకవులసూక్తులందు సరసుల్ నిరసుల్ వెదకంగఁబోరు" అని నుడివిన కనుపర్తి అబ్బయామాత్యకవీంద్రునితోపాటు నేనును విశ్వసించుచున్నాఁడ.

ఈసరస్వతీరామాయణమునకెల్ల సుందరకాండము నాయకమణియై భాసిల్లుచున్నది. దానిశైలి తెలియుటకై—
"చూడను కన్నులం దెఱచి చుట్టు వసించెనీ దైత్యకాంతలన్, జూతను"
"నల్లనిమేనివాఁడు, చిఱునవ్వులు చిల్కెడుమోముతోడ శోభిల్లెడువాఁడు,"
అనుపద్యములం జూడనగును.

యుద్ధకాండమునందును క్రిందిపద్యమువంటి వెన్నియో గలవు

సీ. ప్రాజ్యలంకారాజ్యవార్ధిమంథరము శ్రీ
రామకోదండంబు రాక్షసేంద్ర
దివిజారిమదతమస్సవితృబింబంబు శ్రీ
రామకోదండంబు రాక్షసేంద్ర

అసురాంగనావైధవాంబుదాగమము శ్రీ
రామకోదండంబు రాక్షసేంద్ర
దశశిరఃకాలాహితార్క్ష్యమంత్రంబు శ్రీ
రామకోదండంబు రాక్షసేంద్ర
ప్రలయసమయసముద్భూతభాసమాన
వాయుసఖసమరఘురామబాణములకుఁ
దప్పి ప్రాణంబు లేక నిల్వఁదరమె నీకుఁ ?
గనవె ఖరదూషణాదులగతులు మున్ను.

ఉత్తరకాండముగూడఁ గొంతవిపులముగనే వ్రాయఁబడెననవచ్చు. కంకంటి పాపరాజకృతోత్తరరామాయణమాధుర్య మిట్టి దట్టి దనియెట్టి వారు వర్ణింపఁజాలరట్టి దని నాగట్టి నమ్మకము. ముఖ్యముగా నందలి సీతాలక్ష్మణసంభాషణఘట్టము కరుణారసపూరితమై నిరుపమశైలి నలరారుచుండు. ఈరామాయణములోని ఉత్తరకాండపద్యములు పెక్కులు పాపరాజకవిధోరణిలో నొప్పుచు హృద్యములై యున్నవి, మచ్చున కీరెండుపద్యరత్నములను గనుఁడు:—

గీ. తల్లి! సాధ్వీమతల్లి! నీధవునిఁ బాపి
యడవిపాల్సేయ వచ్చిన యధమజనుఁడఁ
గఠినచిత్తుఁడ నేనెట్టి కార్యమైనఁ
జేయఁగలనంచు నెంచియే చెప్పనేమొ !

క. తెల్లనివన్నియుఁ బాలని
నల్లనివియుఁ నీరమనుచు నమ్మెడి మాయీ
తల్లి వెతఁదీర్చి నానుడి
కల్లగఁ జేయకయ ప్రోవఁగదె భూదేవీ !

ఈసరస్వతీరామాయణమును గూర్చి యెంతేని వ్రాయఁదగియున్నను, వ్యాసవిస్తరభీతిచే నింక విరమింపవలసినవాఁడ నైతి. ఉభయభాషాప్రావీణ్యము గడించి, రసవత్తరకవిత్వము చెప్ప నేర్చి, పాతివ్రత్యాదిగుణరత్నములచే మించి, వినిర్మలశోభనము గాంచి యాంధ్రమాత కనుంగుబిడ్డ

యని పించుకొన్న సరస్వతీదేవి ధన్యురాలు- ఈకవయిత్రి యింతకుముందు సరస్వతీశతకాత్మోపదేశాది గ్రంథరాజములు రచించెనఁట. అనవద్యముగు విద్య- విద్యకుఁ దగినకవిత- కవితకుఁ దగిన గ్రంథరచన- అన్నిటిని మించినగుణసంపద ! పురాకృతసుకృతపరిపాకవిశేషముచేఁ గాక యట్టి భాగ్య మెవరు పొందఁగలరు ? ఈమెను గన్నతల్లిదండ్రుల పుణ్యవిశేషమగ్గించుచు,అర్ధాంగిగఁ జేసికొన్న పురుషవరేణ్యు నభినందించుచు,విద్యావతి నొనర్చిన గురుపుంగవు సన్నుతించుచు, నిట్టివిదుషీమణులకు సర్వవిధములఁ బ్రోత్సాహము గలిగింపుఁ డని సకలాంధ్రజనమునకు విన్నవించుచు, నీసరస్వతీదేవి సమస్తసౌభాగ్యములతోఁ జిరకాలము వర్ధిలునట్లనుగ్రహింపుము తండ్రీ యని శ్రీరామచంద్రమూర్తిని బ్రార్థించుచున్నాఁడ.

సీ. భోజరాజును ద్రోసిరాజను లోకబాం
    ధవుకృపామహిమ నుద్భవముఁ జెంది
చండికామండలీమండనం బైనరా
    మయ్యచే నక్షరాభ్యాస మొంది
వాణీకటాక్షసంప్రాప్తులై క్రాలు స
    త్కవులచే విద్యాధికతను జెంది
వాఙ్మయోద్ధారణబద్ధకంకణు లైన
    ఘనులచే దివ్యభూషణము లొంది
ఇరువదైదేండ్లప్రాయాన నెసఁగుచున్న
ఆంధ్రకవీంద్రమణి వృద్ధుఁడైన జయపు
రేంద్రుసైతము తా వలపించె నౌర !
యెవరి ధన్యత హెచ్చొ వచింపఁ దరమె ?

చ. ప్రవిమలకీర్తిసంపద విరాజిలు నీకరివత్తు కాంచనో
త్సవమును గూడ మేము కనఁజాలెడునట్లు లనుగ్రహింపవే
కవిబుధగాయకార్థిజనకల్పమహీజములైన సూర్యభూ
ధవునకు విక్రమేంద్రునకుఁ దద్దయు భద్రములెప్డు నీయవే
భువి జనులెల్లరున్ సుఖముఁ బొందఁగఁ జేయవె లోకరక్షకా ?

ఆంధ్ర వాఙ్మయము—కరుణరసము.

—సాగి వేంకటనరసింహముగారు, ఎం. ఏ., రాజమహేంద్రవరము—

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి కరుణరసపు పట్టులను బేర్కొని వానిని సవిమర్శముగాఁ దిలకించి, వాఙ్మయసక్రమాభివృద్ధి కనువగు మార్గములను సూచించుటయే యీవ్యాసముయొక్క ప్రధానోద్దేశము. ఇందులకు ముందుగాఁ గరుణరసమును గూర్చిన సంస్కృతాలంకారికుల యభిప్రాయములను సంస్కృతకావ్యనాటకాదులయం దున్న కరుణరసలక్ష్యములను దెలిసికొనుట యావశ్యకము.

"ఇష్టనాశా దనిష్టాప్తేః కరుణాఖ్యో రసోభవేత్" (సాహిత్యదర్పణము)
"ఇష్టజనవియోగాదినాత్మని దుఃఖాతిభూమిః శోకః
'ఆదిగ్రహణా దనిష్టప్రాప్తి ర్గృహ్యతే' వ్యాఖ్య-(ప్రతాపరుద్రీయము)

"కరుణస్య బంధునాశాదయః ఆలంబనాని, తత్సంబంధి గృహాతురగాభరణదర్శనాదయః తత్కథాశ్రవణాదయశ్చ ఉద్దీపకాః, గాత్రక్షేప అస్రుపాతాదయోఽనుభావాః, గ్లాని క్షయ మోహ విషాద చింతా ఔత్సుక్య దీనతా జడతాదయో వ్యభిచారిణశ్చ" (రసగంగాధరము)

నవరసములలో మూఁడవదగు కరుణరసము, ఇష్టనాశమువలనను అనిష్టాప్తివలనను సంభవించును. దీనికి స్థాయిభావము శోకము. బంధునాశ ప్రభృతు లాలంబనము. నష్టసంబంధి గృహాతురగాభరణదర్శనాదు లుద్దీపకములు. గాత్రక్షేప అస్రుపాతాదు లనుభావములు. గ్లాని, క్షయ, మోహము, విషాదము, చింత, ఔత్సుక్యము, దీనత, జడత మొదలగునవి వ్యభిచారీభావములు. కరుణ రౌద్రకర్మవలన జనించును. హాస్యము దీనికి విరోధి. దశమన్మథావస్థలలో నివరదగు మరణము కరుణకు హేతువగును. పునఃప్రాప్త్యాశ లేని కరుణమును గేవలకరుణ మందురు. రఘువంశమునందు భార్యమరణమునకై యజమహారాజు విలపించుట యిందుల కుదాహరణముగా గ్రహింపవచ్చును. ఇష్టుఁడు మరణించినను మరల బ్ర

దుకఁగలఁ డనియు నెప్పటికో సమావేశము కలుగఁగల దనియు విశ్వాస మున్నచోటఁ గరుణవిప్రలంభము రస మని యందురు. ఇట్టిసితికి కాదంబరిలోని మహాశ్వేతవృత్తాంత ముదాహరణము; మఱియు, కుమారసంభవములోని రతీవిలాపముగూడ నీతెగకుఁ జేరిన దగును. ఇఁకఁ బ్రాప్త్యాశ యున్నట్లు నిశ్చయముగఁ దెలిసినచోటుల వియోగమునందు రసము విప్రలంభశృంగారమే గాని కరుణము గాదు. మేఘసందేశమునందలి యక్షదంపతులస్థితి యిట్టిది. కావ్యప్రబంధాదులయందలి వియోగములు ప్రాయికముగా నిట్టివే యగుచున్నవి.

ఇఁకఁ గావ్యనాటకాదులయందుఁ బ్రదర్శితమై సహృదయులచే ననుభవింపఁబడు దుఃఖము లౌకికదుఃఖమువంటిది కాదనియు, నది కేవలానందస్వరూప మనియు నందువలననే ప్రేక్షకులు తఱచు దానినభిలషించుచుందు రనియు సంస్కృతాలంకారికులు రుజువుచేసి యున్నారు. హరిశ్చంద్రాది పాత్రల స్థితిలోఁ బ్రేక్షకులు తాదాత్మ్యముఁ జెంది విగళితవేద్యాంతరత్వమువలన యనిర్వచనీయసుఖము ననుభవించుట లోకప్రసిద్ధమేగదా!

ఇట్టికరుణరసము కావ్యములయం దంగముగా నుండవలయునే గాని యంగిగా నుండరా దనునియమము గలదు. నాటకములలో శృంగారవీరములలో నన్యతరము మాత్రము అంగి కావలయు ననియుఁ దదితరములు కారా దని చెప్పుటవలన నిట కరుణయు నిషిద్ధములలోఁబడినది. ఇట్లు కరుణ నిషిద్ధమై యంగిగా సంస్కృతవాఙ్మయమున నెచ్చటను తద్రూపమునఁ గానరాకున్నది. అంగముగా మాత్రము పెక్కుచోట్ల మన గదిగోచరించుచున్నది. కరుణరసపూరితమైన యుత్తరరామచరితము వీరరసప్రధాన మైన దని సంస్కృతపండితులు సాధింపఁజూచుట పరిచిత మైన విషయమే. మోక్షమును మంగళము ప్రధానాశయముగాఁ బ్రవర్తించు హైందవజాతి పతంజలి నుడివినట్లు-

'మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని కావ్యాని ప్రథంతే'

అను వాక్యమును ఒరవడిగాఁ బెట్టికొని సర్వత్ర సంచరింతు రనుట యతిశయోక్తి గాదు. సాధ్యమైనంతవఱకు దుఃఖమును నిషేధిం

పవలయు ననియు 'ధర్మమేవ జయతి' యని నిరూపింపవలయు ననియుఁ గర్మసిద్ధాంతమును బ్రతిపాదింపవలయు ననియుఁ బాటుపడు భారతీయులు, సంస్కృతాలంకారికుల శాసనమునకు విరుద్ధముగా నెట్లు నడువఁగలరు.

మనపూర్వులు నాటకములలోఁ గరుణరసమునకుఁ బ్రాధాన్యమును నిరాకరించుటకు మఱియొక కారణము గలదు. కరుణరసమునకు నాటకావయవములతో సమన్వయము పొసఁగదు. "యత్నము శోకమునకా? ఫలప్రాప్తి దుఃఖమా? ఏమి బాగుగ నున్నది?" అను నిట్టివ్యాఖ్యానముల కవకాశము గలుగును. ఈవిధముగా నాలంకారికులయభిప్రాయములను జూచినను సంస్కృతాంధ్ర కావ్యములను బరిశీలించినను గరుణరసమునకుఁ బ్రాధాన్య మెచ్చటను గోచరించుట లేదు.

కరుణ ప్రాప్త్యాశ లేనివియోగమువలనఁ బుట్టినదిగదా. అట్టికరుణ ప్రియాప్రియుల యెడఁబాటు వలన మాత్రమే కలుగ నక్కఱలేదు. ఎట్టి బంధుమిత్రులైన మరణించినచో దుఃఖము తప్పక కలుగును. మానవజీవితము ప్రారంభమునుండి తుదివఱకును గరుణరసపూరితముగనే యున్నది. మానవులలో దుఃఖితులసంఖ్య సుఖభోగులసంఖ్యకంటె విస్తారముగ నున్నది. సుఖభోగులును, అనుభవించు సుఖములకంటె దుఃఖములనే యెక్కువగ ననుభవింతురు. మఱియు సుఖభోగ మెంత యనుభవించినను మనస్సున నాటదు. ఆసమయమున కాలము క్షణముగఁ గడచిపోవును. కాని దుఃఖము కొంచెమైనను గాఢముగ నాటుకొని యనంతముగ కాలము దీర్ఘము చేయును మఱవరానిదగును. కాఁబట్టి మనజీవితములోను, జీవితావస్థ కనుకృతి యగు నాట్యములోను మిగిలినరసము లన్నిటికంటెఁ గరుణకే యెక్కు డవకాశము గలదు. ఆంగ్లనాటకములను జూచుచున్న నవీనులయం దీపైఁజెప్పిన యభిప్రాయము ప్రబలముగ నున్నది.

ఇఁక సాధారణరీతిని లోకమునందు దుఃఖమునకుఁ గారణముల విచారింతము. దుష్టుల క్రౌర్యమువలన సజ్జనుల కాపదలు ఘటిల్లును. దుష్టులు స్వార్థపరులై వేఱుకారణము లేకయే శత్రుభావమును బూనుట లోకప్రసిద్ధమే. రావణాదు లిందులకుఁ దార్కాణము. ఆంగ్లనాటకము

గు 'ఒథెల్లో' లోని 'అయాగో' కూడ నిట్టిపాత్రమే. ఒథెల్లో అతని భార్య 'డెస్డిమోనా' వీరిరువురును సుఖులై యుండుటను 'అయాగో' సహింపలేఁ డయ్యెను. అతనిద్వేషమునకుఁ దగినకారణములే లేవు. కారణాన్వేషణమున నతఁడు కొంతకాలము గడపి తుదకుఁ గారణమున్నను లేకున్నను వారిరువురి నెడఁబాపి యుభయులమరణమునకుఁ గారకుఁ డయ్యెను. విశుద్ధచరిత్ర యగు డెస్డిమోనాకు కళంకము నాపాదించి యాకళంకమును గృత్రిమముగా ఋజువుచేయుటచే నాతఁ డింతపని నెఱవేర్చుకొనఁ గలిగెను. ఇతని క్రౌర్యము పులిదివలెను పాముదివలెను సహజమని విమర్శకులు నుడివియున్నారు. కరుణకు మఱియొక కారణము సజ్జనులలోపము. అతిదయ, అత్యౌదార్యము, తొందరపాటు, అతివిశ్వాసము, అలసత మొదలగునవి దుర్గుణములు కాకపోయినను, అపాయహేతువులై, ఒక్కొక్కమాఱు నాయకునిప్రాణములఁ దీయును. ఈలోపముల నాధారము చేసికొని దుష్టులు తమ తంత్రములను నెఱవేర్చుకొందురు. కైకపై నతిమోహముగల దశరథుఁడు ముం దాలోచింపక వరములిచ్చి యావరములను నెఱవేర్చుటలోఁ జిక్కులఁబడిమరణించెను. ద్యూతవ్యసనమునఁ జిక్కి నలుఁడు రాజ్యముఁ బాసెను. ఇట్లే షేక్స్పియరు సృష్టించిన 'లియరు' కూడ దుఃఖనిమగ్నుఁడై మరణించెను. పూర్వోక్తములుగాక కేవల దైవికకారణములవలనఁ గూడ దుఃఖము గలుగును. తుపానులు, జలప్రళయములు, క్షామములు, భూకంపములు, పిడుగుపాటులు మొదలగునవి సంఘమరణములను వ్యక్తిమరణములను ఘటించును. ఇది ప్రారబ్ధకర్మ మనక మఱేమనఁగలము. యుద్ధములవలనఁ గొందఱు చత్తురు; అంటువ్యాధులు కొందఱఁ గబళించును. ఇట్టివి మరణములకుఁ గారణములై బంధుమిత్రాదుల నఖండదుఃఖమున ముంచివేయును. ఇందుండికరుణాపూరితగాథలు రచింపఁ గావలసినంత విషయములభించును. పైఁ జెప్పినవిషయము లన్నియు లోకమునందలి దుఃఖపుపట్టులు. వాని ననుభవించువారు లౌకికరసానుభూతి నందుదురు. ఇట్టి లౌకికరసానుభూతి యనుభవితలకే గాని సహృదయు లగుప్రేక్షకుల కెంతమాత్రము లభింప

దు. నాట్యములో నన్ననో తదనుభవము తద్రసప్రదర్శనము చేయున టుల కుండదు. సహృదయులగు ప్రేక్షకులకు మాత్రమే యట్టిరసానుభవము గలుగును. అలౌకికరసము కరుణ మైనను రసత్వసంజ్ఞను జెంది యానందమునే యొసంగును. కరుణరసభూయిష్ఠము లగు గ్రంథములును నాటకములును బఠితలకును బ్రేక్షకులకును లౌకికదుఃఖమును గలిగించు నేని వారిక నెన్నఁడు నట్టిగ్రంథములఁ బఠింపరు. అట్టినాటకములను జూడరు. అట్టిగ్రంథములను నాటకములను బలుసారు లనుభవింపవలయు ననునిచ్ఛ లోకమున సహృదయులలో మనము చూచుచున్నారము. కావున నట్టివి యానందప్రదము లనియు దుఃఖదములు కావనియు వినిశ్చిత మైనది.

ఇఁక మానవహృదయముపై కరుణప్రభావమును గూర్చి కొంచెము విచారింతము. శోకము హృదయము నుద్రేకింపఁజేయుటలో నగ్రస్థానము వహించును. శోకఫలముగ, బెక్కురు భక్తులైరి. పలువురు కవులైరి. అసంఖ్యాకులు దుర్జనులు సజ్జను లైరి. భావపరిణామమునకును ఉత్కృష్టభావావిర్భావమునకుఁ జాలినంతి యుద్రేకమును గరుణ కలిగింపఁగల దని మనము వాల్మీకిచరిత్రము ననుసరించి గ్రహింపఁగలము. ఆదికావ్య మగు రామాయణ మాదికవి యగు వాల్మీకిచే రచింపఁబడుటకు బీజ మిదియే. క్రౌంచద్వంద్వము రాగాతిరేకమున సుఖించుచుండఁగా నందొకదానిని నిషాదుఁడు సంహరించెను. ఆదృశ్యమును జూచి వాల్మీకి శోకపూరితహృదయుఁ డయ్యెను. అతనిహృదయమునుండి బయలుదేఱిన శోకము శ్లోకరూపమునంది తదనంతరరామాయణరచనమునకు బీజప్రాయమైనది. అవిచ్ఛిన్నభక్తి నభిలషించు భక్తులు నిరంతరము దుఃఖమునే కోరుచుందురు. రామాయణమునందువలెఁ గాకపోయినను భారతమునందుఁగూడ దుఃఖపూరితగాథలు పెక్కులు గలవు. ఈరామాయణ భారతము లాంధ్రీకృతము లై మనవాఙ్మయమునఁ గరుణాబీజారోప మొనర్చినవి. భవభూతి సప్తమకాండగాథను సంస్కృతనాటకరూపమునను, కంకంటి పాపరాజు, ఆంధ్రకావ్యరూపమునను వెలయించి వన్నెకెక్కిరి. భారతమున స్త్రీ

పర్వమునందలి శోకము సుప్రసిద్ధము. సంస్కృతకావ్యములలో రఘువంశములోని యజవిలాపము, కుమారసంభవమునందలి రతివిలాపము, కాదంబరియందలి పుండరీకమరణము తెలుఁగుకావ్యములలో బసవపురాణమునందలి భక్తులకథలు పల్నాటివీరచరిత్రము మొదలగునవి, శోకమును గలిగించి తన్మయత్వమును బ్రసాదించు ననుటలో నెంతమాత్రమును సందియము లేదు.

నాటకము గాని కావ్యము గాని దుఃఖాంతము కావచ్చునా? కారాదా? అనుచర్చ నిచ్చట విచారింపవలసిన యావశ్యక మున్నది. సుఖాంతముగనే యుండవలయు నని వాదించువారు కొన్ని కారణములను జెప్పెదరు. ఈపక్షము ప్రాచీనభారతీయపక్షము. దుఃఖాంతముగ నుండ వచ్చుననుటయే గాక దుఃఖాంతమునందే యెక్కువ స్వారస్య మున్నదని నవీనులు పాశ్చాత్యనాటకసంప్రదాయాభిమానులు వాదింతురు. ఇందు ప్రాక్పక్షమును గ్రహించి వారికారణములను సంగ్రహింతును.

"మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని కావ్యాని ప్రథంతే" అని మహాభాష్యకారుఁడు నుడువుట తత్పూర్వసంప్రదాయమును స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. తదనంతరము సంస్కృతకవులును దాని వెనుక నాంధ్రకవులును పూర్వులశాసనముల ననుసరించి కావ్యములను మంగళాంతములుగ నొనర్చిరి. మనస్సున కానందమునే గాని దుఃఖమును గలిగింపఁగూడ దనియు దుఃఖము తాత్కాలికముగ వచ్చినను సుఖప్రాప్త్యాశ యున్నయెడల నంతబాధ యుండ దనియు వీరియభిప్రాయము. మఱియు లోకసహజముగ సజ్జనులు దుఃఖాంతజీవనులైనచో తదనుగుణముగ దుష్టులు జయించినచోఁ బ్రజకు సత్ప్రవర్తనమునందు నిరుత్సాహము గలుగు ననియు దుష్ప్రవర్తనమునకుఁ బ్రోత్సాహము గలుగు ననియు వారు వాదింతురు. 'ధర్మయేవ జయతి' అనుదాని స్థాపించుటకు వారు దుఃఖాంతములను బూర్ణముగ నిషేధించిరి.

సంస్కృతశాసనములను నిషేధించుటలో బద్ధకంకణులైన బౌద్ధులును శైవులును ముఖ్యముగా పైవాదములను తిరస్కరించి విషాదాం

తగాథలను రచించిరి. లోకమునకై ప్రాణమును త్యజించినవారును భక్తికై సర్వమును త్యజించినవారును వారి కాదర్శపురుషులు. అట్టివారల గాథలు విషాదాంతములు గాకుండునా? ఆంగ్లనాటకములందును ప్రాచీన గ్రీకునాటకములందును విషాదాంతనాటకము లగ్రస్థానము నలంకరించినవి. అవస్థానుకృతి నాట్యముగదా, లోకసహజ మగుదుఃఖావస్థ నేల ప్రదర్శింపరాదు? అని వారు ప్రశ్నింతురు. సుఖముకంటె దుఃఖమునకే హృదయప్రక్షాళనసామర్థ్యము విశేషముగఁ గలదని వారివిశ్వాసము. ఇట్టి యభిప్రాయములను, ఆంధ్రపండితులుగూడఁ గొందఱంగీకరించి యున్నారు. ఒకవ్యక్తియందలి భావసంఘర్షణము, పెక్కురువ్యక్తులలోఁ బరస్పరసంఘర్షణము, దురదృష్టసంఘటనములు లభించినప్పుడు విషాదాంతవృత్తములు జరుగును. మానవహృదయతంత్రులను మ్రోగించుట కీవృత్తాంతముల కున్న ప్రభావ మితరములకు లేదు. 'కన్నీరుకథ' పీఠికలో బ్ర॥ వజ్ఝల చినసీతారామశాస్త్రిగా రీక్రిందివిధముగా నుడివిరి.

"దుఃఖపర్యవసాయి కావ్యము లుత్కృష్టతరము లన్నవిషయములు పాశ్చాత్యమహాకవులకే గాక ప్రాచ్యమహాకవులకు సహితము సమ్మతమనుటకు భారతరామాయణాదిమహాగ్రంథముల సందర్భమె ప్రబలనిదర్శన మనవచ్చును. కరుణరసముమూలమున నుత్తమనీతులను సభ్యుల మనముల నెలకొల్పుటలో దుఃఖపర్యవసాయికావ్యముల కున్నశక్తి సుఖపర్యవసాయికావ్యములకు లేదనుట సాహసోక్తి కానేరదు"

ఆంధ్రమునందుఁ బ్రథమవిషాదాంతనాటకమును వ్రాసిన శ్రీబళ్లారి ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులవారు తమవిషాదసారంగధరపీఠికలో విషాదాంతకథల ఔచితిని గూర్చి సర్వంకషముగఁ బ్రసంగించియున్నారు. "దుర్నీతిని బ్రకటింపవచ్చునా?" అనువంశముపై వారియభిప్రాయ మిది.

"దుర్నీతి నించుకైనఁ బ్రకటింపకున్న నీతికిఁ గాంతి గలుగదు. రావణుని దుర్నీతి లేకున్న శ్రీరామున కంతకీర్తి గలుగునా? దుర్యోధనుని దుర్నీతి లేకున్నఁ బాండవుల కంతటిఖ్యాతి గలిగియుండునా? కావున నీతికి దుర్నయవంతులకు దుర్నీతి నించుక ప్రకటించినచో [illegible] గాని

వినయవిజ్ఞాపనము. రుచిభేదములు నభిప్రాయభేదములు నున్న నందుఁగాక, విశ్వామిత్రునకుఁ గ్రోధమే లేక యతఁడు వసిష్ఠునితోఁ గయ్యమాడకుండెనా హరిశ్చంద్రుని సత్యవాక్పరిపాలనమును బరీక్షించు టెట్లు?"

'సత్పురుషులకు దుఃఖము వచ్చునా?'

సత్పురుషుల కెందుఁగాని ప్రాయికముగా బాధలు వచ్చుటయే కనుచున్నాము. అదిగాక లోకమున జరుగువిషయములలో నెన్నియో పొరపాటులు గలవుగదా! సద్గుణములు గలవారల కెందఱకో దుఃఖము కలుట చూడమా! వాని కన్నిటికిని గారణము చెప్పుట సాధ్యమా?" విషాదాంతగాథల యౌత్కృష్ట్యమును గూర్చి విశేషముగ నెఱుఁగఁ గోరువారు 'బ్రాడ్లీ' మొదలగు నాంగ్లవిమర్శకాగ్రేసరుల గ్రంథముల నుండి గ్రహింపనగును.

కరుణ ప్రధానములైన గ్రంథములు లేకున్నను కరుణరసపుపట్టులు గల గ్రంథము లాంధ్రవాఙ్మయమునఁ దక్కువగా లేవు. ముందు, ప్రాచీన గ్రంథములలోఁ జూచెదము. శివపురాణములలో నిమ్మవ్వకథ, సిరియాలునికథ మొదలగునవి శోకముతో హృదయమును నింపివేయును. పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణము. పిడుపర్తి సోమనాథుని చెన్నబసవపురాణము నిందుల కుదాహరణములు. ఇఁక భారతమునందలి మహాయుద్ధముచే మృతవీరులకు సంబంధించిన మాతృదారాస్వసృదుహిత్రాదులదుఃఖము స్త్రీపర్వములో వెల్లివిరియుచున్నది. శల్యపర్వములోని దుర్యోధనుని దుస్థితికి కంటఁ దడిపెట్టనివా రుండరు.

క. మదమడఁగి యొక్కరుండును
గదచేకొని రాజరాజు కాల్నడ నేటఁబో
మదిఁదలఁచి తొలఁగె నోహో యా
పద లిట్టివి గలవె మనుజపతులకు నెందున్.

సీ. ఏకాదశాక్షౌహిణీశుఁడై పెంపునఁ
బొంపిరిపోవు నప్పుడమిఱేఁడు
వెకలి నొక్కరుఁడును జనలేక యేకాకి యైపోయె...శోక...తప చిత్తుఁ
డయ్యెఁ దైవ మెవ్వారి నెట్లు చేయఁ జాల దేమి చెప్పఁగలదు".

ఇందు దుర్యోధనుని దుఃస్థితి చక్కగ వర్ణితమైనది. ఇట్లే ధృతరాష్ట్రుఁ డాశ్రమవాసమున కరుగుకాలమున హస్తినాపుర మంతయు శోకపూరితమై యుండెను.

"కుంతిమొదలైన కౌరవ, కాంతాజనులెల్ల నెవ్వగలఁ బొగులుచుఁ బత్త్రాంతంబుల బాష్పసలిల, సంతానము లురులఁ దోన చనుదేరంగన్.

అజ్జనపతి చనుచుండె—
పాండవాగ్రజుఁ డక్కురుభర్తవలను
శోకలీనుఁడై తప్పక చూచియేడ్చి
హామహారాజముఖ్య యెందరిగె దనుచు
నోడలు గంపింపఁ జదికిలఁబడిరె నధిప.
నరుఁ డనునయించె వెన వ
న్నరపతి నెత్తుచును దాను ననయము వనటం
బురపురఁబొక్కెం గురుభూ
వర యద్దెనతెఱఁగు రాదు వాక్రువ్వంగన్.

రామాయణము నందలి సీతాపరిత్యాగఘట్టము రాతిగుండెగలవారినైనను గరఁగింపకుండునా? ఆంధ్రమున కంకంటి పాపరాజుచేనయ్యది మిక్కిలి మెఱుఁగునందినది. చూడుఁడు పరిత్యక్తయగుసీతవాక్యములు:-

కటకట లక్ష్మణా పికుగుకంటెను బెట్టిదమైన మాట నేఁ
డిటు విని యుండియుం బగుల చింతలు నింతలు గాదు గుండె మె
ప్పటివలె నున్న దీకటికభావముతో నసువుల్ భరించి యి
య్యటవిని యింక నేవలన నాపద లొందఁగ నున్నదాననో!
నాడు మే
నున్నది చెంత గంగమకుగున్నది మైనటులయ్యెడుం దుదిన్.

సీత భూగర్భమునఁ బ్రవేశించు ఘట్టముగూడ నిట్టిదే.

శ్రీమద్భాగవతమున కావ్యదృష్టికంటె వేదాంతదృష్టి విస్తారము. అందుఁ జచ్చినవారికైగాని బ్రదికియున్నవారికైగాని యెవ్వరును విలపింపరా దనుట దృఢముగా బోధింపఁబడుచున్నది. అయినను గరుణరసపూ

రితఘట్టములు కేవలము లేకపోలేదు. ఒక్క యుదాహరణము-చిత్రకేతూపాఖ్యానమున బాలకునిమరణమును జూచి-

దాసి—పుడమి నిట్టకనిల్వ్వనుబడి పొక్కుచుఁగను దీనయై
యడఁకు వేమియు లేని వాక్కుల నావురంచు విలాపముం
దెడరు దోప భృశాతురోన్నతి నేడ్చినన్ విని భీతితో
గడుపు బిట్టవియంగ భూపతికాంత గ్రక్కున నేఁగుచున్.

ఆ కొడుకుఁజూచి తల్లి యడలఁజొచ్చె-

తండ్రి—బాలుని మీఁదన్
వ్రాలి హోపుత్ర నీవార్త దంభోళియై
కూలఁగా నేయుకీ కొల్ది నన్నేటికిన్
జాలినొందించె నాజాడ యుఁకెట్టిదో
తూలు మీఁతల్లికిన్ దుఃఖ మెట్లాఱునో.

ఇఁక స్వతంత్రప్రబంధములసంగతి విచారింతము. ప్రబంధ మన్నఁ బెండ్లితో ముగించుటయే గదా. అందు విప్రలంభశృంగారము విస్తారముగ నుండును. కేవలకరుణ కవకాశమే లేదు. విరహావస్థను వర్ణించుట మితిమీఱి యది విరస మగునే గాని హృదయమును విశేషము చలింపఁజేయదు. మన్మథదూషణము తత్పరివారదూషణము శ్లేషలకాకరము. శ్రీనాథుఁడును ముఖ్యముగా సూరనయు నౌచిత్యమునకై పాటుపడిన వారయ్యుఁ బ్రబంధశృంఖలలను ద్రెంపలేరైరి.

పల్నాటివీరచరిత్ర మాంధ్రవాఙ్మయహారమునఁ దలమానికము వంటిది. అది మహాభారతమువలె వీరరసప్రధానమై తుదకుఁ గరుణరసభూయిష్ఠమగును. ఇందు బ్రహ్మనాయఁడు కృష్ణునివంటివాఁడు; అతనిపక్షము పాండవపక్షమువంటిది. నాయకురాలిపక్షము కౌరవపక్షము, కార్యమపూడి కురుక్షేత్రము. రాజ్యమునకై జరిగిన యుద్ధము మహాభారతయుద్ధసదృశ మైనది. బ్రహ్మనాయని కొడుకగు బాలచంద్రుని మరణముకంటె శోకాకర మగుదృశ్యము మఱియొకటి లేదు. యుద్ధమునకు ముందే యనపోతు మరణము శోచ్య మైనది. అనపోతు బ్రాహ్మణయువ

కుఁడు. బాలచంద్రునిసఖుఁడు. అతఁడు, బ్రాహ్మణుఁడుగావున యుద్ధమునకు రావద్దని బాలచంద్రుఁ డానవెట్టెను. ఆయానఁ జూచి యుద్ధము చేయ నోఁచనందుకు అనపోతు దుఃఖించి యాత్మహత్య గావించుకొనెను. రక్తసిక్తమైన యాతనిజందెమును మాడచి యనునామె బాలచంద్రునకుఁ జేర్చెను. దానిని జూచి బాలుఁడు కానున్న సంధి విభగ్నము చేసి యుద్ధమున కుఱికెను. బాలచంద్రుని యుద్ధమును మరణమును రైతులు శోకసమయములయందు పంబరవాండ్ర చేఁ బాడించుకొని విందురు. అట్టి బాలుఁడు గతించినను బ్రహ్మనాయుని యోర్పును గమనించి తమదుఃఖమునుఁగూడ నట్లే సహించుట నేర్చుకొందురు.

అనపోతుమరణమును గూర్చి తలిదండ్రుల దుఃఖమును మాత్ర ముదాహరించెదను.

"తద్గతిఁ దెల్పిరి తల్లిదండ్రులకు
విని మూర్ఛకొందిరి వేగమె వారు
కొంతసేపటికి నిఁగొంచెము తెలిసి
కుంకుమఁ జనుదెంచి కొడుకుపై వ్రాలి
ఱొమ్ము గ్రుద్దికొనుచు ఱోలుచుఁ బకుచుఁ
దనయుఁడా! మాపుణ్యదశ యిట్టులాయె
మాయ చావయ్యెను మాముద్దుకొడుక
ఇచ్చోట నుండెనా మృత్యువు నీకు"

నాటకము:—ఆంధ్రవాఙ్మయమున సంస్కృతాంగ్లములపక్కిని నాటకరూప మిటీవల జనించినదే. పూర్వకాలమున వీథినాటకములే యుండినవి. అవి విశేషముగఁ గవిపండితాదరమును బొందలేదు. ఆంధ్రనాటకపితామహులు బళ్ళారి ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులవారు కరుణరసప్రధాన మగునాటకములను వ్రాయుటలోఁ గూడ మార్గదర్శకు లైరి. వారివిషాదసారంగధర నాటకమును, దల్పితికయు నాంధ్రమునఁ గరుణరసమునకు నిధానము లని చెప్పవచ్చును. అప్పటిపండితుల నెదుర్కొనుటకై వారు పీఠికలలోఁ గరుణరసమును గూర్చి యంతగా వాదింపవలసివచ్చెను.

ఇప్పు డంతగా వాదింప నక్కఱలేదు. విషాదాంతము లైన "చంద్రహాస" (దుష్టబుద్ధి) "పతాక" (విజయనగరసామ్రాజ్యపతనము) "బొబ్బిలి," "పూర్ణిమ" "అనార్కలీ" వంటి పెక్కునాటకములను జవి యెఱిఁగిన ప్రజలును గవిపండితులును బూర్వమువలె దుఃఖాంతములను గూర్చి యంతగా నేవగించుకొనుట లేదు. మీఁదు మిక్కిలి యానాటకములఁ జూడఁ బరువు లెత్తి వచ్చుచున్నారు. 'సోరాబు రుస్తుములు', తెలుఁగు 'జూలియస్‌సీజర్', 'రాణాప్రతాప్' మొదలగు భాషాంతరీకరణములుగూడఁ గరుణరసప్రాధాన్యవాదమునకు బలము నిచ్చుచున్నవి. ప్రజల మనస్సు లాకర్షించుటయే ప్రధానకార్యముగాఁ గల సినిమాలలో శోకరసపూరిత ఘట్టములకుఁ గొదవ యుండునా ?

నవలలు:—నవలగూడ పాశ్చాత్యదేశములనుండి మనకు లభించినదే గావున నందును గరుణరసప్రధానము లగునవి పెక్కులున్నవి. అపరాధపరిశోధకనవలలు కరుణను గల్గించుఘట్టములు గలవయ్యు భయమును, నద్భుతమును గలిగించుటకే విశేషముగాఁ బాటుపడును.

ఖండకావ్యములు:—భావప్రాధాన్యమునకే పాటుపడు ఖండకావ్యములు పెక్కులు కరుణరసప్రధానముగ నున్నవి నేటికాలపు యువకవుల జీవితములు నిరుద్యోగాది బాధలచే శోకసహితము లగుటచే వారు పెక్కుశోకగీతికలను విషాదగాథలను వ్రాయఁగలుగుచున్నారు. "అనంతపంతుల"వారి సరోజిని (a tale of tears) కి పేరే "కన్నీరుకత" యైనది. రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కావ్యమొకటి 'కష్టకమల' "అస్రుతర్పణము" "......విలాపము" వంటిపేరులకుఁ దక్కువలేదు. దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారు, దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు మొదలగు కవులు కరుణరసము నొప్పింపఁ బ్రయత్నించిరి. ఖండకావ్యములలో ముఖ్యముగా స్మృతికావ్యములు కరుణరసప్రధానములు. 'సతీస్మృతులు' 'సుతస్మృతులు' 'దేశనాయకస్మృతులు' మనకుఁ బెక్కులున్నవి. కాశీవ్యాసాచార్యులవారి "శ్రీరామనిర్యాణము" చక్కని 'సుతస్మృతి' కావ్యము. వ॥ సు॥ రాయని 'సతీస్మృతి' 'సుతస్మృతి' యనుకావ్యములు ప్రసిద్ధములే. శ్రీ

చెళ్లపిళ్ల వేంకటకవిగారు రచించిన "దివాకరాస్తమయము" శ్రీతిరుపతి కవిని గూర్చినయద్భుత స్మృతికావ్యము. ఇట్టి కావ్యములను జదివినప్పుడు నిజముగా మనహృదయము లశ్రుక్షాళితములై పరిశుద్ధము లగును.

ముగింపు:—కవిహృదయము నుడికింపఁగలది ప్రేక్షకులను బూర్ణముగ నాకర్షింపఁగలదియుఁ గరుణరస మొక్కటియే. ప్రాచీనులు కరుణప్రధాన మగుకావ్యరచనమును నిషేధించినను "ఏకో రసః కరుణ ఏవ" యనఁగల కవులు లేకపోలేదు. ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ, గరుణ కాకర మగు పట్టులు భారతాదిగ్రంథములయందు విరివిగ నున్నవి. ప్రబంధములయందంతగాఁ గరుణరసము లేకున్నను, ఇటీవలి వారు పాశ్చాత్యసంప్రదాయములఁ బురస్కరించుకొని పెక్కునాటకములను, నవలలను, ఖండకావ్యములను గరుణరసప్రధానములనుగఁ జేసియున్నారు. ఇప్పటికిని పూర్వాలంకారికులమతమునే యాధారముచేసికొని విషాదాంతముగఁ గథలను వ్రాయరా దనుట న్యాయము గాదు. నూత్న మన్నంతమాత్రమునను గ్రాహ్యము కా దన్నంతమాత్రమునను గరుణరసప్రధాన గాథ యందలి మాధుర్యము కొఱవడదు.

"పురాణ మి త్యేవ న సాధు సర్వం
న చాపి సర్వం నవ మి త్యవద్యమ్
సన్తః పరీక్ష్యాన్యతర ద్భజన్తే
మూఢః పర ప్రత్యయ నేయబుద్ధిః"

ఇంతకంటె నధికముగఁ గరుణరసప్రధానకావ్యములు బయలుదేఱి సహృదయుల కానందప్రదము లగుఁగాక !

గ్రంథస్వీకారము.

(1) వాసవీవిలాసము.

ఇది షడియంకముల నాటకము. విద్వాన్ సోమవల్లె కృష్ణమూర్తికవి గారు రచించినది. కథ శ్రీకన్యకాపరమేశ్వరినిగూర్చినది. ఈకథకుఁ బూర్వపురాణము లనేకము లాధారములు. ఇప్పటికవులును బెక్కురు కావ్యనాటకాదులను రచియించిరి. వైశ్యులకుఁ గులదేవత యగునీదేవి చరిత్రము పెనుగొండ మొదలగుతావులం గలయాలయములచేఁ బ్రసిద్ధమైయున్నది. ఈనాటకములోఁ గవిగారు కథకుమూలము లేయేతావులనున్నవో తెలిపిరి. విష్ణువర్ధనుఁ డనురా జెవ్వఁడను విషయము దీనిలోఁ జర్చింపఁబడినది. పలువురు వ్రాసినవిషయములు కొన్నియుక్తులతో ఖండింపఁబడినవి. కాని, యిప్పటి కెవ్వరికిని విష్ణువర్ధనునిస్థితి సరిగాఁ దెలియరాలేదు. కల్పితకథ లొకదానికొకటి యెట్లతుకును. కవిగారి యీనాటకముపైఁ బలువురు పండితు లభిప్రాయముల బాగుగ నిచ్చియున్నారు. కవిగారు "ఇతఃపూర్వప్రకటితములైయుండు గ్రంథములనెల్ల నేతద్రచనమునకై పరికించి యుచితము పరిగ్రహించి యనుచితము పరిత్యజించితి" మని వ్రాసిరి. ఈ మాటను బట్టియే యెవ్వరికిఁ దోఁచినది వారి కుచిత మనుకొనుటయేగా నిక్కమిది యని గ్రహించుట కష్ట మని స్పష్టమైనది. నాటకములోని భాష పాత్రోచితముగా నున్నది. ఒక్కపద్యము చవిచూడుఁడు.

చ. గొనములప్రోవు దుష్టజనకుంజరసింహము దీనసంచయా
వనఘనసత్కృపామతి యపారయశఃపరిపాలకుండు పా
వనచరితాత్ముఁడున్ విమలవంశనిధానుఁడు భక్తియుక్తుఁడౌ
తనయునికంటె వైభవవితానము సౌఖ్యము వేఱెకల్గునే. పుట 15.

వెల రు. 1—4—0 కవిగారియొద్ద అనంతపురముజిల్లా కొక్కంటిలో దొరకును.

(2) ఆంధ్రమేఘప్రతిసందేశము- కాళిదాసమహాకవికృత మేఘసందేశము తరవాయి— సంస్కృతమున మహీశూరపురమహారాజాస్థాన విద్వాంసులు శ్రీమండికల్ రామశాస్త్రిగారు రచించిరి. దానికిది బల్లారిమ్యునిసిపల్ హైస్కూలులో, ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయులు శ్రీరావాడ వేంకటరామశాస్త్రిగారి తెనుఁగు. మూలము రెండుసర్గలిందు రెండాశ్వాసములైనవి. యక్షుఁడు మేఘునిచే వార్తపంపఁగా దానికి యక్షునిభార్య పంపిన ప్రతివార్తయే యిందలివిషయము. ఇందు యక్షదంపతులనామములు యక్షునియధికారము కుబేరక్రోధశాపాదులును వర్ణింపఁబడినవి. ఇటీవలి శ్రీశంకరరామానుజవ్యాసరాజాదులు, విజయనగరమైసూరురాజులు, విద్యాదీపములు మున్నగువిషయములు వర్ణింపఁబడినవి. ఈ తెనుఁగుపుస్తకముపైఁ బలువురు ప్రసిద్ధపండితులు సదభిప్రాయములనొసంగిరి. ఒకపద్యము మచ్చుచూడుఁడు.

చ. కుశలి భవత్ప్రియుం డనుచుఁ గూర్చి ముదంబు సుధాక్షరావళిన్
విశదముగాఁ బయోద ప్రియు ప్రేముడి నింపగువార్త దైవవ
ద్వశగతి వీరుల న్నిలిచి ప్రాణము నిల్పఁగ వచ్చి తివ్విడీ
దృశమగు నిక్క మన్న దనుతీవ్రత యించుక తగ్గె నెమ్మదిన్. 1-5.

మూలశ్లోకము:—

చిత్తోడాఖ్యం జయతి నగరం తైర్నృపైః పాల్యమానం
ఘోరే యుద్ధే వినిహతధవా విశ్రుతా వీరపత్న్యః
క్షుద్రాదిభ్యో నిజకులభయే శంకమానాశ్చ యస్మిన్
పాతివ్రత్యప్రవణమతయో బృందశోగ్నిం ప్రవిష్టాః.

శాస్త్రిగారియాంధ్రపద్యము.

ఉ. పోఁడిమిరాజపుత్రనృపపుంగవపాలితమై చెలంగు చి
త్తోడపురం బరిన్ ధవులు తొల్త మృతింగన వీరపత్నులా
చేడెలు క్షుద్రశత్రువులఁ జేడ్పడు శీల మటన్న భీతిచేఁ
గూడి పతివ్రతాత్వనుతి గుంపుగఁ జిచ్చునఁజొచ్చిరచ్చటన్. 2-25.

వెల రు. 0—10—0 కవిగారియొద్ద దొరకును.

(3) ఈక్రిందిపుస్తకములు-వ్యాసకుటీరమునుండి వెలువడిన యాంధ్రసేవాప్రసూనములు:-

1. రామనామం—చిన్ననాటిక (వ్యావహారికభాష) రు. ౦-౧-౦.
2. శ్రీవివేకానందస్వామివారియతిగీతములు—కూచి నరసింహము పంతులుగారిచే నాంధ్రీకృతము. రు. ౦-౧-౦.
3. దివ్యవాణి—(ఒకహరిజనునికథ)కూచినరసింహముపంతులుగారు అమృతబజారుపత్రికలోని యొకయాంగ్లవ్యాసమునకుఁ దెనుఁగు.
4. రామనామం—ఇంగ్లీషు, ముద్దా విశ్వనాథముగారు.
5. ఆనందసామ్రాజ్యము—శ్రీరామతీర్థస్వామివారి యుపన్యాసమునకుఁ దెనుఁగు. ముద్దా విశ్వనాథముగారు. రు. ౦-౧-౦.
6. సంధ్య—(ఆఱడుగులనేల) టాల్‌స్టాయి విరచితమునకుఁ దెనుఁగు వచనము. రు. ౦-౬-౦.
7. శుభోదయము—సౌశీల్యనిర్మాణము దక్షమును సౌజన్యోత్తేజకమునగు నిప్పటికాలపుకథ-వచనము. రు. ౦-౩-౦.
8. గ్రిసెల్డా—శ్రీరామతీర్థస్వామివారి యుపన్యాసమునకాంధ్రము-వచనము, కూచి నరసింహముపంతులుగారు. రు. ౦-౧-౦.
9. ఆత్మజ్యోతి—(మానవసేవయే మాధవసేవ) కౌంటులియోటాల్‌స్టాయ్ వచనము. బడులలోఁజదువుటకు విద్యాధికారు లామోదించినది. ముద్దా విశ్వనాథముగారిది. శ్రీజయపురమహారాజావారు సంతోషించినది. రు. ౦-౮-౦.
10. ప్రేమాంజలి—(సుగుణసంపదగల పంచమదంపతులసుందరచరిత్ర) ముద్దా విశ్వనాథముగారి వచనము. రు. ౦-౫-౦.
11. తూలిక—ఇదియును బడులలోఁ జదువుటకు విద్యాధికారు లనుమతించినదియే. ముద్దా విశ్వనాథముగారిది. వెల రు. ౦-౧౦-౦.
12. జన్మభూమి—(కరుణరసభరితమగునాటిక) ఒక చిన్నకథ నాధారముగాఁ జేసికొని స్వదేశవిదేశకవుల భావములు కొన్నిచేర్చి ముద్దావిశ్వనాథముగారు రచించినవచనము. రు. ౦-౪-౦.

ఇవి యన్నియు స్వగృహముననే కూర్చుండి దేశమంతటను విఖ్యాతిని గడింపనున్న ముద్దా విశ్వనాథముగా రనునొక యువకునిచే రచియింపఁబడినవియుఁ బ్రకటింపఁబడినవియు. చక్కని చెన్నపురియచ్చు చిన్న చిన్నకథలు, హృదయంగమములు. పెద్దలు సంపన్నులు నీయువకుని సద్యత్నమునకుఁగా నొక్కొక్కరొక్క "సెట్టు" కొనుటయే గొప్పసాయము. ఆతని పెట్టుబడి యాతనికి గిట్టినఁ జాలినంత యాంధ్రసేవ చేయనున్నాఁడు. ఆశీర్వదింతురుగాక !

ఆంధ్రసేవాకార్యాలయము- ముద్దా విశ్వనాథముగారు, మెలుపాక, ఎలమంచిలి తాలూకా, విశాఖపట్టణముజిల్లా, అని వీరివిలాసము.

---

(4) శ్రీమహాభారతనవనీతము:— ఆదిభార- ప్రథమాశ్వాసము. కవి, కీ. శే. ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు. ఇది యాంధ్రీకరణయుగము. అనువాదములు పెక్కులు బయలుదేఱుచున్నవి. వ్యాసప్రోక్తమగు భారతము నాంధ్రమున వ్యాసప్రోక్తమనిపించుటకీ యాంధ్రీకరణ మొనర్పఁబడినయది. గ్రంథకర్తలు సుప్రసిద్ధపండితులు. పెక్కు గ్రంథములు రచించిరి. భారతమునఁ బదునాఱుపర్వములను మాత్ర మాంధ్రీకరించిరఁట. శ్రీకృష్ణభారతము కంటె నిది యొకటి ప్రయత్నము. వీరి శిష్యులు విద్వాన్ ఓలేటి సీతారామశాస్త్రిగారిచే నీగ్రంథము ప్రకటింపఁబడినది. కాని, వారు భయపడినటులు నారికేళపాకమున రచింపఁబడలేదు. మిగిలిన గ్రంథభాగము త్వరలోఁ బ్రకాశితమగునుగాక !

మ. ఒకనాఁ డాకపికన్య; దైత్యసుత తద్యోషాసఖుల్ క్రీడనో
త్సుకలై వారివిహారముం జలిపి, సేతువ్యస్తవాతోద్ధతా
వికచేలమ్ము లెఱుంగ కందినవి సావేగంబుగాఁ గట్టనో
పిక వీడె న్భృగుకన్య; గాంచి దనుజప్రేష్ఠాత్మజ న్ద్రోషిణిన్.

ఉ. కావుము పుత్త్రసత్యమును; గాపటికత్వము మాను; మించెడు
న్బావిశతంబు కూపముల; బావుల నూఱిటి మీఱు జన్నమో
భూవర ! నూఱుజన్నములఁ బోలు సుతుండు; శతాత్మజాధికం
బౌ వినుము సత్యమే; సుకృత మన్యము సత్యసమమ్ము నున్నదే.

దీనితో 'నుతజలపూరితంబు లగునూతులు నూఱిటికంటె' యను నన్నయభట్టారకుని పద్యమును బోల్చిచూడుఁడు. 'తద్భారతదుగ్ధవార్ధిఁ గొనెద న్నవనీతము మెచ్చ భూసురుల్' అనుటచే గ్రంథము శ్రీమహాభారతనవనీత మని పేరుం గాంచినది. ఆదిపర్వ మాదిధార మైనది. పాఠకులు గ్రంథప్రకాశకులకుఁ దగుసహాయ మొసఁగి మిగిలిన గ్రంథభాగములను బ్రకటింపింతురుగాక.

---

(5) మేఘసందేశము—(ఆంధ్రీకృతము) శ్రీ మాడభూషి మఠం వేంకటాచార్యులుగారు_ తిరుపతి. వెల రు. 0-8-0.

సుప్రసిద్ధసంస్కృతగ్రంథమున కిది మఱియొక భాషాంతరీకరణము. మూలమునందు వీరికిఁ గల యాదరమే దీనికిఁ గారణము. గ్రంథకర్తలు, ఋతుసంహారముఁ గూడ నిది వఱలో నాంధ్రీకరించిరఁట. వీరి యాంధ్రీకరణము పెక్కుస్థలముల మూలమును దలపించుచున్నది. కవిత్వశైలి యొకింత సరళముగ నుండిన బాగుగా నుండును. మహాకవి కాళిదాసుని కవిత యాంధ్రీకరించుట దుర్ఘట మనుట కీమేఘసందేశపు టాంధ్రీకరణములే నిదర్శనము. మచ్చునకొక పద్యము.

సరసంబౌ నడబావి గారుడశిలాసోపానమార్గంబుతో
వరవైడూర్యసమాననాళవికచస్వర్ణాబ్జసంఛన్నమై
యిర వాసీటను గాంచి హంసములు నిన్నీక్షించి యున్ మానసం
బరయంబోవు సమీపమయ్యు వగవాయం గాంచి యచ్చేరువన్.

---

(6) స్వప్నానసూయ—ఆకొండి రామమూర్తికవిగారు. వైద్యులు, విద్వచ్ఛిఖామణులు-పీఠికయందు పానుగంటి నరసింహారావుపంతులుగారు గ్రంథప్రకటనకారణమును, ప్రాశస్త్యమును దెల్పియున్నారు. వీరి యద్భుతకవితాగుంఫనము ప్రతిపదరమణీయము, రంజితకమనీయార్థగుణవిశేషము నఁట. వైశ్యశిఖామణు లొకరు తమభార్య సద్గుణాదికమును వర్ణింపఁ గోరఁ గవిగా రీగ్రంథమును రచించిరి. ఆమెపే రనసూయ. స్వప్న

మునఁ గవి యామెను, అత్రిమహామునిభార్య యగు ననసూయాదేవిని గాంచి, వారిసంభావణాదికమునే కృతిగా రచించె నఁట. ఇరువురచరిత మిం దభివర్ణితము.

ఉ. అబ్బురపాటుదోఁచు నయనాంబుజయుగ్మమునుండి పొంగిపై
 కుబ్బెకు తళ్కులెల్లెడల నుత్పలమాలికలై చెలంగఁ ద
 బ్బిబ్బుగ నట్టునిట్టుగని భీతియు నచ్చెరుపాటు వంతయుఁ
 బ్రబ్బికొనంగ నక్కుచు పైదలి సంభ్రమసంకులాత్మయై.

ఇది పెద్దనకవనమును స్ఫురింపఁజేయుచున్నది. అనసూయ పావన చరిత వర్ణనమున స్త్రీల కుపదేశములు పెక్కు లీయఁబడినవి. ఇందలికవనము సులభగ్రాహ్యము. లలిత పదభూయిష్ఠము. మాదిరి కొకటి-

ఉ. వారలరూపసంపదయు వారియమానుషదివ్యతేజమున్
 వారలభాగ్యచిహ్నములు వారివినూత్నవిలాసలక్ష్మిఁ గ
 న్నారఁగఁ జూచి చూచి కడునబ్బురమందుచు నీసునుంగు లె
 వ్వారొకొ యాత్రిమూర్తులయు వైభవముల్ గనుపట్టు వీరికిన్.

---

(7) కవ్వడి కైవారము—తిరుమామిడి రామస్వామిశాస్త్రికృతము- బ్రహ్మశ్రీ అనంతపంతుల రామలింగస్వామిగారిచే సంపాదింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది. కవి పదునెనిమిదవశతాబ్దాంతమున జన్మించినటులఁ బీఠికయందుఁ గలదు. కిరాతార్జునీయమునందలి కథ కిది యాంధ్రీకరణము. అచ్చతెనుఁగు ప్రబంధము. అయిదుతున్కలు గలవు. దీనిని బ్రకటించి ప్రకాశకు లాంధ్రమునకుఁ గొప్పయుపకార మొనర్చిరి. కవిత్వము రసవంతము. కాని వ్రాతప్రతినినవరింపక యున్నదున్నట్లు ముద్రించి భాషకుఁ గొంతఁ తెచ్చిరి. వలయువారు ప్రకాశకులకు వ్రాయవలయును.

చ. బలుజడి నించి తెల్లనయిబొసి మెఱుఁగుల రంగులుర్ముచో
 నలవడ క్రిందిమట్టలము నమ్మొగులం దెలిరెక్కలూనెనా
 మలల మలంగు నేకలు మాటికిద్రోవగ కేవుద్రోవలం
 గలబలు రొమ్ముతప్పెగమి గ్రమ్మిన నేరులు బారు మీరుచున్. (పు.26)

ముగా మకారాదివర్ణములను బోలియుండును. తెలుఁగులో దీనిని "గ్రుడ్డి గుఱ్ఱపుతాపు" అని వ్యవహరింతురు. వర్ధమానుఁడు గణరత్నమహోదధిలో దీని నిట్లు వివరించెను. ౩-౧౯౫. ఘుణోత్కీరణా త్కథంచి న్నిష్పన్న మక్షరం ఘుణాక్షరం। తదివ య దకుశలేన దైవా న్నిష్పద్యతే తత్ ఘుణాక్షరీయకమ్.

౧౫. ఖలేకపోతన్యాయము.

"వృద్ధా యువానః శిశవః కపోతాః ఖలే యథామీ యుగప త్పతన్తి తథైవ సర్వే యుగపత్పదార్థాః పరస్పరే ణాన్వయినో భవన్తి". ముసలివి, పడుచువి, పిల్లలు నయిన నానావిధకపోతము లన్నియు నొక్కమారు కళ్ళములో గింజ లేఱుకొని తినుటకు దిగును. అట్లే పదార్థముల కన్నింటికి నెచట నొక్కమారు అన్వయము సంభవించునో యచట నీన్యాయము ప్రవర్తించును. ఈ న్యాయము సాహిత్యదర్పణము ౭౩౯ కారికలో నున్నది.

"సముచ్చయో య మేకస్మి న్సతి కార్యస్య సాధకే।
ఖలేకపోతికాన్యాయా త్తత్కరస్స్యా త్పరోపిచేత్."

౧౬. స్థాలీపులాకన్యాయము.

స్థాలీ=వండుకొను పాత్ర- పులాక=పులగము. పాత్రయందు దుడికిన యన్నములో నొకమెతుకును బట్టిచూడఁగా నన్న మంతయు నుడికినదియు లేనిదియుఁ దెలియును. అరీతిగా నేవిషయమందైనను, ఏకదేశమును బరీక్షించి యంతయు సరిగా నున్నది, లేనిది, తెలిసికొనుట- పతంజలి మహాభాష్యములో ౧-౪ ౨౩. "పర్యాప్తో హ్యేకః పులాకః స్థాల్యా నిదర్శనాయ". శాబరభాష్యమందు- "లింగస్య పూర్వవత్త్వా చ్చోదనా శబ్దసామాన్యా దేకేనాపి నిరూప్యేత యథా స్థాలీపులాకేన."

౧౭. సూచీకటాహన్యాయము.

సూచీ=సూది. కటాహ=కాఁగు. సూది, యల్పాయాసముతో నల్పకాలములోఁ జేయఁబడును. కటాహ మట్లు కాదు. బహుప్రయాస సాధ్యము. చాలకాలము పట్టును.

చిన్నపని పెద్దపని యొకమాఱు తటస్థించినపుడు మొదటఁ జిన్న పనిని జేసి పిదపఁ బెద్దపనిని నిర్వహించుటకుఁ బ్రయత్నింపవలె ననువిష యము నీన్యాయము తెలుపుచున్నది. కావ్యప్రదీపము చతుర్థోల్లాసప్రా రంభమందు- ౬౬ పుట "లక్షణామూలవ్యంజనాయాః ప్రాక్ప్రరూపణాత్ ప్రావృత్తికం క్రమ ముపాదాయ సూచీకటాహన్యాయేన వా ప్రథమ మాద్య ముద్దిశ్య విభజతే."

౧౭. బిల్వఖల్వాటన్యాయము.

బిల్వము=మారేడుపండు- ఖల్వాట=బట్టతలవాఁడు- బట్టతల వాఁడు, ఎండచేఁ దపింపఁజేయఁబడినవాఁడై మారేడుచెట్టునీడకుఁబోఁగా దానిపండు వానినెత్తిపై నాకస్మికముగాఁ బడుటచేఁ దలపగిలినది. భాగ్య హీనుఁ డెచ్చటికిఁ బోయినను నాపదలు వానిని వెంబడించును.

౧౮. నష్టాశ్వదగ్ధరథన్యాయము.

ఇద్దఱుపురుషులు రెండురథములతో నొకగ్రామమునకుఁ బోయి రథములనుండి గుఱ్ఱములను విప్పివేసి గుఱ్ఱముల నొకచోటఁ గట్టి రథ ములను మఱియొకచోటఁ బెట్టి యొకమిత్రునియింటికిఁ బోయి సంభాషిం చుచుండిరి. అంతలో దైవికముగా నాగ్రామభాగ మగ్నిచే దహింపఁబ డెను. ఒకని గుఱ్ఱములు మఱియొకని రథము దహింపఁబడెను. అపుడు వా రిరువురు నన్యోన్యాకాంక్షచే నొకరథమును జేసికొని యిష్టదేశమునకు బోయిరి.

విధి, అర్థవాదము నని వేదము రెండువిధములు. కర్మలను విధించు వాక్యములు విధివాక్యములు- జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత- చి త్రయా పశుకామః- ఇత్యాదులు- విధిని స్తుతించువాక్యము లర్థవాదవా క్యములు. విధ్యర్థవాదములు రెండును గలిసి యేకవాక్యతాపన్నములై కర్మ నిర్వర్తించుట కుపయోగించును. పూర్వోక్తమైనన్యాయ మిచటఁ బ్రవర్తించుచున్నది. ఈన్యాయము మిక్కిలి ప్రాచీనమైనది. పాణినిసూత్ర మునకు ౧.౧-౫౦ వార్తికములో "సంప్రయోగే వా నష్టాశ్వదగ్ధరథవత్" అని చెప్పఁబడినది.

౨౦. దేహళీదత్తదీపన్యాయము.

దేహళీ=గడప- గడపలో నుంచినదీప మింటిలోనికిఁ బైకిఁగూడ వెలుఁగు నిచ్చును. ఏకకాలమునందు రెండుపనులను జేయువస్తువును దెలియఁజేయు నీన్యాయము- ౧౨-౧-౩ జైమినిసూత్రమునకు శబరస్వామి రచించిన భాష్యములో "యథా ప్రాసాదే కృతః ప్రదీపః సన్నిధానాద్రాజమార్గే ప్యుపకరోతి." ఈన్యాయము "కాకాక్షిగోళకన్యాయము"-తోడను "జామాత్రర్థం శ్రపితస్య సూపాదే రతిథ్యుపకారకత్వమ్"-అను న్యాయముతోడను సరిగానున్నది.

౨౧. పాటచ్చరలుణ్ఠితే వేశ్మని యామికజాగరణన్యాయము.

పాటచ్చర=దొంగ, లుణ్ఠిత=అపహృతము-యామిక=పారావాఁడు.

ఇల్లు దొంగ దోఁచుకొని పోయినవెనుక పారాయిచ్చువాఁడు మేలుకొనుట. కార్యము నశించినపిమ్మట దానికిఁ బ్రతీకారము చేయుట. "దొంగలు చొచ్చిన యాఱుమాసములకుఁ గుక్క మొఱిఁగినది; "గతజలసేతుబంధనము" నీన్యాయముతో సమానముగా నున్నవి. ఈన్యాయము శ్రీహర్షుఁడు వ్రాసినఖండనఖండఖాద్యములో ౭౭౮ వ పుటలో నిట్లుదాహరింపఁబడినది. "ప్రయోజనానుశయుక్తే కాలే తస్య స్వరూపతో ఽవస్థానం పాటచ్చర లుణ్ఠితే వేశ్మని యామికజాగరణవృత్తాంత మనుహరతి".

౨౨. పిష్టపేషణన్యాయము.

పిష్టపేషణము=నూఱినదేనూఱుట, చెప్పినదే చెప్పుట. ౯-౨-౩ జైమినిసూత్రమునకు శాబరభాష్యము- "నహి స్నిగ్ధస్య స్నేహనం శక్యం కర్తుం పిష్టస్య వా పేషణమ్."

౨౩. ప్రధానమల్లనిబర్హణన్యాయము.

ముఖ్యవీరుని వధించినచోఁ దక్కినవా రందఱు సులభముగా స్వాధీన మగుదురు- ౧-౪-౨౮ బ్రహ్మసూత్రములకు శంకరభాష్యము- "ప్రధానమల్లనిబర్హణన్యాయే నాతిదిశతి ఏ తేన ప్రధానకారణవాదప్రతిషేధన్యాయకలాపేన సర్వేఽణ్వాదికారణవాదా అపి ప్రతిషిద్ధతయా వ్యాఖ్యాతా వేదితవ్యాః.

౨౮. బీజాఙ్కురన్యాయము.

బీజము లేకుండ నంకురముండదు. అంకురము లేక బీజ ముండదు. ఎచ్చట నిట్లు పరస్పరకార్యకారణభావమో యచ్చట నీన్యాయము ప్రవర్తించును. బీజాంకురప్రవాహ మనాది.

ఈన్యాయము- ౨-౧-౩౬ సూ. బ్రహ్మసూత్రభాష్యములో వ్యాఖ్యానింపఁబడినది. "న చ కర్మాన్తరేణ శరీరం సమ్భవతి న చ శరీర మన్తరేణ కర్మసమ్భవ తీతి । ఇతరేతరాశ్రయత్వప్రసఙ్గః । అనాదిత్వేన బీజాఙ్కురన్యాయే నోపపత్తే ర్నకశ్చి ద్దోషో భవతి."

౨౯. భక్షితేపి లశునే న శాన్తో వ్యాధిః-

నిషిద్ధవస్తు వగునుల్లిని భక్షించినను రోగము నిర్మూలింపలేదు. అనఁగా నకార్య మొనర్చినను లాభమును బొందలే దనుట. ఈన్యాయము వేదాంతసారము మొదటిశ్లోకమం దున్నది. "నను భక్షితేపి లశునే న శాన్తో వ్యాధి రితి న్యాయేన ప్రపఞ్చస్యా ధిష్ఠాన వ్యతిరిక్తత యా ప్రతీయమానత్వా దథ మద్వైతసిద్ధి రి త్యాశఙ్కాం తృణీకుర్వ న్నాహ । అఖణ్డ మితి."

౩౦. తక్రకౌణ్డిన్యన్యాయము.

విశేషశాస్త్రముచే సామాన్యశాస్త్రమునకు బాధయం దీన్యాయము ప్రవర్తించును. బ్రాహ్మణులకుఁ బెరుఁగు వేయుము- కౌండిన్యునికి మజ్జిగ వేయుము ఇందువలన, కౌండిన్యుఁడు కూడ బ్రాహ్మణుఁ డని తెలియ వచ్చుచున్నది. ఈన్యాయము బృహదారణ్యకవార్తికములో ౧-౬-౭౧, పుట ౮౮౧) అభిన్నశబ్దస్య భేద నిషేధిత్వేపి నభేదస్య శూన్యతా సర్వత్ర ప్రాప్తస్య కారణే నిషేధార్థన్యో దధి దీయతామి త్యర్థో పాధా ప్రాప్తస్య దధ్నః తక్రం కౌణ్డిన్యాయేతి కౌణ్డిన్యే నిషేధేఽ ప్యశూన్యతా వ దిత్యాశ ఙ్క్యాహ తక్రేతి.

౩౧. కజ్జ్వన్ధన్యాయము.

ఒక సొట్టవాఁ డొకగ్రుడ్డివాఁడు నొకనాఁటిరాత్రి దైవికముగా నొకసత్రమందుఁ గలిసిరి. మఱుచటిదినమం దుదయమున స్వగ్రామమునకుఁబోవఁదలంచి సొట్టవాఁడంధునిభుజముపై నెక్కివాని నిటునడువుమటు

నడుపు మని ప్రవర్తింపఁజేయుఁగాఁ గొన రుభయులు స్వగ్రామమును జేరిరి. ఇట్లు ప్రవృత్తిశూన్యుఁడు చేతనుఁడు నగుపురుషుఁ డచేతనము వికరించునదియు నగుప్రకృతి నధిష్ఠింపఁగా జగత్సృష్టి జరుగుచున్న దని సాంఖ్యసిద్ధాంతము. "పురుషస్య దర్శనార్థం కైవల్యార్థం తథా ప్రధానస్య। పఙ్గ్వన్ధవ దుభయోరపి సంయోగస్తత్కృతస్సర్గః"(అంధ పంగు సంయోగమువలెఁ బ్రకృతిపురుషసంయోగముచే జగత్సృష్టి నిర్వహింపఁబడుచున్నది)

౫౮. చన్ద్రిచన్ద్రికాన్యాయము.

ఈన్యాయ మపృథక్సిద్ధము లైన రెండువస్తువులను దెలియఁజేయును. చంద్రుఁడును వెన్నెల యొకదాని నొకటి విడిచి యుండదు. ఇది యానందగిరి వ్రాసిన శంకరవిజయములో ౧౫౮ పుటలో నున్నది. "అత స్సర్వదేవకారణస్య రుద్రస్య యా శక్తిః చన్ద్రిచన్ద్రికాన్యాయేన తదుద్బోధరూపిణీ స్వాధీనవల్లభేతి ప్రసిద్ధా సైవ భవానీ".

౫౯. చౌరాపరాధా న్మాణ్డవ్యనిగ్రహన్యాయము.

పురాణమం దిట్లు చెప్పఁబడియున్నది. దొంగలను బట్టుకొనుటకుఁ దిరుగుచున్న రాజభటులు మాండవ్యఋషిసమీపమం దున్నయాచోరులను ఋషితోఁగూడఁ దీసికొనిపోయి రాజున కొప్పగించిరి. రాజు ఋషితోఁగూడ దొంగలకు శూలారోపణశిక్ష విధించెను. కాని యింతలో రాజతఁడు మహర్షి యని తెలిసికొని స్వాపరాధమును క్షమింపు మని వేఁడుకొని యతనిని విడిపించెను. అంతట నాఋషి యమునియొద్దకుఁ బోయి నా కిట్టిక్రూరశిక్ష విధింపఁబడుటకు నే నేమిపాపముఁ జేసితి నని యడిగెను. అందులకు యముఁడు "బాల్యావస్థలో నీవు తూనిఁగలను బట్టుకొని వానికి ఁజీఁపురుపుల్లలను గ్రుచ్చి హింసించితివి గావున నీ విట్టిక్రూరశిక్షకుఁ బాత్రుఁడవై" అని చెప్పెను. అందు కాఋషి కుపితుఁడై శైశవదశయందుఁ బిల్లలు చేసినపుణ్యపాపములకుఁ దల్లిదండ్రులు బాధ్యులుగాని పిల్లలు కారను ధర్మసూక్ష్మము నీకుఁ దెలియలేదు గనుక నీ వీపదవి కనర్హుఁడవు. నీవు శూద్రయోనిం బుట్టు మని శపింపఁగా నతఁడు విదురుఁడై పుట్టె నని పురాణకథ.

దుష్టులతోఁ జేరినసుజనుల కనర్థము వాటిల్లును.

ఈన్యాయము సర్వదర్శనసంగ్రహమందుఁ బూర్ణప్రజ్ఞాదర్శనము 23 పుటలో నిట్లుదాహరింపఁబడినది. "తస్మాన్న భేదప్రత్యక్షం సుప్రసర మితి చేత్తర్హి వస్తుస్వరూపభేదవాదినం ప్రతి ఇమాని దూషణాని యదుచ్యన్తే కిం వా ధర్మభేదవాదినం ప్రతి ప్రథమే చౌరాపరాధా న్మాణ్డవ్యనిగ్రహన్యాయాపాతః".

౩౦. ఛత్రిన్యాయము.

కదిమంది పోవుచుండఁగా వారిలో నొకనికి మాత్రమే గొడుగులుండి తక్కినయతులకు గొడుగులు లేకపోయినను, అదిగో గొడుగులవారు పోవుచున్నా రని వ్యవహరింతురు. ఈన్యాయము- కఠోపనిషత్తు- తృతీయవల్లీప్రథమమంత్రము- "ఋతం పిబన్తౌ సుకృతస్య లోకే గుహాం ప్రవిష్టౌ పరమే పరార్ధే" అనుదానికి శంకరాచార్యులవారు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములోఁ జక్కగా సమరి యున్నది. "ఋతం పిబన్తా వితి" "ఏకస్తత్ర- ఋతం కర్మఫలం పిబతి భుఙ్క్తే నేతరః తథాపి పాతృసమ్బన్ధాత్ పిబన్తా విత్యుచ్యతే ఛత్రిన్యాయేన" ఈశ్రుత్యర్థమే శ్వేతాశ్వతరోపనిష చ్చతుర్థాధ్యాయములో మఱియొకశ్రుతిచేతఁ జెప్పబడినది.

"ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే। తయో రన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్తి అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి"

౩౧. సుందోపసుందన్యాయము.

అన్యోన్యనాశ్యనాశకభావవిషయమం దీన్యాయము ప్రవర్తించును. తొల్లి సుందోపసుందు లనునిద్దఱురాక్షసు లొకయప్సరసకొఱకుఁ గలహించి యన్యోన్యశస్త్రప్రహారములచే నుభయులు మడిసిరి. సాంఖ్యతత్త్వకౌముది ౧౩ "నను పరస్పరవిరోధశీలాగుణా సున్దోపసున్దవ త్పరస్పరం ధ్వంసన్త ఇత్యేవ యుక్తం ప్రాగేవ తేషా మేకక్రియాకర్తృతాయాః."

౩౨. దండాపూపికాన్యాయము.

దండము- అప్పములు. అప్పములు మూట గట్టి దండెమునకు వ్రేలఁదీయఁగా అప్పములమూట లేదు సరేకదా, దండెముకూడఁ గొఱకఁబడియున్నది. కఠినమైన దండెము కొఱికివేసిన యెలుకలకు మెత్తని

యప్పములపూట భక్షించుట యాశ్చర్యమా" ఇది కైముతికన్యాయ మువంటిదే.

"పర్వతముల నన్నముగాఁ దినఁగల బావగారికి తలుపు లప్పడముల క్రింద నాఁగవు." "తల్లి చెవులు త్రెంచినవానికి పినతల్లి చెవులు బీఱపువ్వులు కావు." తెనుఁగులో నీరెండుసామెతలు దీనితో సమముగా నున్నవి. కావ్యార్థాపత్త్యలంకారము కైముతికన్యాయసిద్ధము.

33. న హి కఠోరకణ్ఠీరవస్య కురఙ్గశాబకః ప్రతిభటో భవతి.

పూర్ణముగాఁ బెరిఁగినసింహమునకు లేడిపిల్ల శత్రువు కానేరదు. బలహీనుఁడు బలవంతు నెదిరింపఁజాలఁడు. ఈన్యాయము సర్వదర్శనసంగ్రహములో నక్షపాదోపన్యాసములో నున్నది. "న హి పరీక్షాక్షమ మీక్ష్యతే న హి కఠోరకణ్ఠీరవస్య కురఙ్గశాబకః ప్రతిభటో భవతి."

3౪. న హి ఖదిరగోచరే పరశౌ పలాశే ద్వైధీభావో భవతి.

గొడ్డలి చండ్రచెట్టును నఱుకుచుండఁగా మోదుగుచెట్టును భేదింపలేదు. రెండుపనులు నేకకాలమున జరుగ వని దీనితాత్పర్యము. ఈన్యాయము యోగభాష్యటీకలో నున్నది. "నను పురుషవృత్తిబోధః కథం చిత్తగతాయాః వృత్తేః ఫలం- న హి ఖదిరగోచరవ్యాపారేణ పరశునా పలాశే ఛిదాక్రియత ఇతి."

3౫ కూపఖానకన్యాయము.

కూపఖానకుఁడు=నూతిని త్రవ్వువాఁడు. నూతిని త్రవ్వుకూలివాఁడు తనశరీరమున కంటుకొన్న బురద నానూతిలో నూరిన నీళ్లచేతనే కడిగికొని శుద్ధుఁ డగును. అట్లే తత్తద్విగ్రహావచ్ఛిన్నసర్వేశ్వరభేదబుద్ధివలనఁ బొడముచు దోషము తత్తదుపాసనాజన్యసుకృతమహిమచే సమూలముగా నశించును.

పతంజలివ్యాకరణమహాభాష్యము- పస్పశాహ్నికమం దీన్యాయ మిట్లు ప్రశంసింపఁబడెను. "కిం పున శ్శబ్దస్య జ్ఞానే ధర్మః అహోస్విత్ప్రయోగే ఇతిబహుధా మీమాంసా ముద్భావ్య పున స్తుష్యతు దుర్జన ఇతిన్యాయేన అపశబ్దజ్ఞానస్య విపరీతత్వమాత్రేణ అధర్మసాధనత్వ మభ్యుపగమ్యాపి సమాధానాన్తర ముక్తం కూపఖానకవ దేత ద్భవిష్యతి కూ

వఖానకః కూపం ఖనన్ యద్యపి మృదా పాంసుభి శ్చావకీర్ణో భవతి సో ప్సు సంజాతాసు తైర ఏవ తద్గుణమాసాదయతి యేన సచ దోషోనిర్హ్రాస్య తే భూయసా చాభ్యుదయేన యోగో భవతి."

౩౭. భిక్షుపాదప్రసరణన్యాయము.

ఒకసన్యాసి యన్నవస్త్రాదులను సంపాదించుకొనుట కొకధనవం తుని యింటిలోఁ బ్రవేశించి మెల్లగా నాగృహస్థునిపరిచయము సంపా దించి క్రమముగాఁ దనయిష్టలాభములను బొందును. అట్లే బుద్ధిమంతుఁ డొకచోటఁ బ్రవేశించి క్రమముగా నందఱ పరిచయమును సంపాదించి తనపనులను నెఱవేర్చుకొనును. వేదాంతదేశికులవారి తత్త్వముక్తాకలావ ములో ౨గిర పుటలో నీన్యాయ మున్నది. "అస్త్యేవ మితిచే న్నభిక్షు పాదప్రసరణన్యాయేన నిరీశ్వరవాదావతారా దతః క్రోధావశ్యంభావా దీశ్వరస్యాపి దుఃఖావశ్యంభావః."

౩౮. కూపయంత్రఘటికాన్యాయము.

నూతిలో మోటను బెట్టి యెడ్లచేఁ దోడింపఁగా నొకగూన క్రిందికిఁ బోవును. మఱియొకటి నీళ్లుతీసికొని పైకివచ్చును. సంసారమం దుఁగూడ నీరీతిగా క్రిందికి మీఁదికిఁ బోవుచు ననేకావస్థలను మనుష్యు లొందుచుందురు. ఈన్యాయము సంసారస్థితిని దెలియఁజేయుచున్నది. మృచ్ఛకటిక పదియవయంకములో నున్న ౬౦ వ శ్లోకములో నీన్యాయ ము చెప్పఁబడియున్నది.

"కాంశ్చి త్తు చ్ఛయతి ప్రపూరయతి వా కాంశ్చిన్న య త్యున్నతిం
కాంశ్చి త్పాతవిధౌ కరోతి చ పునః కాంశ్చిత్తరో త్యాకులాన్
అన్యోన్యం ప్రతిపక్షసంహతి మిమాం లోకస్థితిం బోధయ
న్నేష క్రీడతి కూపయంత్రఘటికాన్యాయప్రసక్తో విధిః"

౩౯. శాఖాచంద్రన్యాయము.

చెట్టుకొమ్మలమధ్య నున్నచంద్రుఁడు ఆకాశమందు చంద్రునిపై మేఘము నడచుచుండఁగా నొకబాలకుఁడు చూచి భ్రాంతిచే జంద్రుఁడు నడచుచున్నాఁడని తలంచును. అప్పు డొకవృద్ధుఁడు వాని నొకచెట్టుక్రిందికిఁ దీసికొనిపోయి రెండుకొమ్మలమధ్యను స్థిరముగా నున్నట్లు చంద్రుని జూపి వానిభ్రాంతి నివారించును.

౨. ఉద్గతివృత్తము.
జగతి స్సజ-ల్జగణంబు
నగణసజగ-ల్నపీనధీ
నాగ భనజవగ-ణంబులతో
నొగి మంజుభాషిణిగ-నుద్గతం బగున్. ౪౪

3. మధురవృత్తము.
వరఁగఁగ మున్నుఁ బ్ర-భాతవృత్త మయ్యెన్
స్థిరమతి మఱి యుల్ల-సిల్లఁ బరాజితన్
స్మరరిపుసుత మూర్తి-మాలినీవృత్తకీర్తిన్
సరవి మధురన్ నసల్జజ-జంబు గ మాతురన్. ౪౫

౪. మణిదీపికవృత్తము.
వరఁగు నాదిపదము నభత్రయసగణబంధుర మయి రా
గరిమను ననలును సజభల్సకారముల్ ద్విపద మగుం
బొరిని మూఁడవయంఘ్రి నభ్రసము ల్నసయుగము జోడును దగునిడం
దరళ నాల్గవపాద మొందుచుఁ దా నగు న్మణిదీపికన్. ౪౬

చ. అలసమవృత్తరాజి నుదయం బగు వృత్తగణాక్షరంబులం
దులఁ గలవళ్లఁ బ్రాసములును న్మతి తప్పకయుండఁ గూర్చినన్
వెలయుఁ జు మిళ్లె యర్థసమవృత్తములున్ విషమాఖ్యవృత్తముల్
బలయుత గోష్పదీకృతకబంధనిధీ కరుణాసుధానిధీ! ౪౭

మఱి పంచపాదివృత్తము.

ఉ. శ్రీధరదాసచంద్ర సమవృత్తమె యైనఁ బదంబులైనఁ బా
దాధికమంచుఁ బంచపదియంచును బల్కఁగమించు నీక్రియన్
సాధుకవిస్తుతైకకృతిసంఘమునందునఁ గూర్చువృత్తముల్
సాధితదుష్టదైత్యచయసన్నుత గాయకనాయకా సదా
రాధితరాఘవేంద్ర విపినాటకులాంబుధిపూర్ణచంద్రమా. ౪౮

మఱియుఁ బ్రత్యయంబులు వివరించెద.

— ప్రత్యయవివరణము —

క. నయముగఁ బ్రస్తారము ల
ఘ్వయు, నష్టోద్దిష్టవృత్తసంఖ్యలు ను లగ
క్రియ, యధ్వము, నన షట్ప్ర
త్యయములు సుకవీంద్రు లెఱుఁగఁదగుఁ బ్లవగేంద్రా! ౪౯

గీ. వరుస గురుపంక్తి పైనిడి వానిదిగువ
చాల్ల నొకఁడాది రెట్టి వ్రాసంగఁ జూచి
గురులు లఘువులుఁ గ్రమమునఁ గూర్ప నందు
సర్వలఘ్వంత మైనఁ బ్రస్తార మయ్యె. ౫౦

క. సరికిని లఘు విడి బేసికిఁ
గురు విడునపు డొకటి దానఁ గూడినలెక్కల్
వరఁగఁగ సరించినచో
వెరవొప్పఁగ నష్ట మైనవృత్తము వచ్చున్. ౫౧

గీ. ఒకటి మొదలుగ రెట్టిడి యున్న లెక్క
లందులోవల(లఘువుల) క్రిందిలెక్క
లన్నియును దీసి వెరసిడి యందునొకటి
గలయ నుద్దిష్టవృత్తంబు గనఁగవచ్చు. ౫౨

క. ఛందోగణాక్షరంబుల
క్రిందట నొకఁ డాదిగాఁగ రెట్టింపఁగ నం
దొందు తుదలెక్క యినుమడి
యందంబుగ వృత్తసంఖ్య యగు సామీరీ. ౫౩

క. ఎక్కువ ఛందోక్షరముల
యొక్కట్లవి చేర్చి దాన నొక్కటి మీఁదం
జెక్కి యుపాంతముతుదలం
జిక్క లగక్రియకుఁ గూర్పఁజెలగుఁ గపిమణీ. ౫౪

గీ. అమరువృత్తసంఖ్య యవి ద్విగుణము చేసి
యందు నొకటి మాని యంగుళములు
ప్రస్తరించుచోటఁ బ్రకటించులెక్క లే
యధ్వ మనఁగఁ దనరె ననిలపుత్ర. ౫౫

— దండకాదివృత్తములు —

క. అల యిరువదియాఱక్షర
ములకగ్గలమైన పాదములఁ గలవృత్తం
బులు నుద్దురమాలికలును
నలరు లయగ్రాహి దండకాదు లనిలజా. ౫౭

లయగ్రాహి.
ముందు భజసల్ నగణ మించు నిరుచోటులను
నొంద భయ లంపయిఁ జెందఁగ లయగ్రా
హిం దగువిరామములు చెందవుసుమీ పవన
నందన సురౌఘమునిబృందనుతశౌర్యా! ౫౮

అందు లయవిభాతి.
మునుపు ననన త్రయము కొన ననగ లుంచినను
నెనయుచును గావ్యములఁ జను లయవిభాతి
నననగుచు పళ్లిడలి తనరు నలుప్రాసముల
వనచరకులాంబురుహవనజకులమిత్రా! ౫౯

అందు లయహారి.
నగణములు పదియు నొకటగుచుఁ దదుపరి మఱియు
సగణమును గురువు నిడఁ దగును లయహారిం
దగిలి నలుపదములను నిగుడవు విరమణములు
సుగుణనుతమతికలిత నగచరవరేణ్యా! ౬౦

అందు త్రిభంగి.
మును బుతునగణములను ననభమనగలను
బొసఁగఁగ యతి డిందం గృతిఁజెందం బ్రాసము నొందం
జెనఁతురు సుకవులు నినుఁ బొగడెడునెడ విను
హనుమా శుభసంగీ మృదుభంగీ వేడ్కఁ ద్రిభంగీ. ౬౦

— దండకవిధములు —

క. దండకవిధములు పెక్కులు
దండిగఁ గల వవి చతుష్పదస్ఫురితములై

యుండెడి వనేకపదముల
నుండెడివి౯ వాని విను సమున్నతచరితా. ౬౧

అందు చండవృష్టిదండకము.

నగణయుగముమీఁదటం దేసు రేఫల్ దగ౯ చండవృష్ట్యాఖ్యతో
దండకం బౌ హరీ. ౬౨

నగణములు ౨ రగణములు ౭.

అర్ణమనుదండకము.

నయుగముపయి రాష్టకం బైనచో నర్ణమం దండకంబొప్పు నోయంజ
నాకంజనేత్రాత్మజా! ౬౩

నగణములు ౨. రగణములు ౮.

అర్ణవదండకము.

మొదట నసలమీఁదటం దొమ్మిదా రేఫ లున్పంగ నా దండకం బర్ణ
వం బండ్రు శ్రీరామభక్తాగ్రణీ. ౬౪

నగణములు ౨. రగణములు ౯.

అందు వ్యాళదండకము.

ఋతులఘువులపైని రేఫల్ పది న్నిల్వఁగా వ్యాళనామంబుతో దండ
కం బౌనయా జంబుమాలిద్రుధూమధ్వజా! ౬౫

నగణములు ౨ రగణములు ౧౦.

జీమూతదండకము.

గుహాముఖలఘువుల్ రము ల్రేఫలీరైదు జీమూత మన్దండకం బయ్యె
నోనక్రచక్రస్తనీశాపజీమూతఝంఝానిలా! ౬౬

నగణములు ౨. రగణములు ౧౧.

లీలాదండకము.

రసలఘువులమీఁదఁ బండ్రెండు రేఫల్ దలిర్పంగ లీలాకరంబన్న
యీదండకంబున్నగు న్ధారుణిం గంపనాంభోధికుంభీసుతా! ౬౭
నగణములు ౨. రగణములు ౧౨.

ఉద్దామదండకము.

నయుగళమును రేఫము న్రేఫ లీరాఱు నుద్దామమం దండకంబౌ ను
బాలస్త్ర్యశాసుహాతాజిస్థలీలక్ష్మణప్రాణసంరక్షణోద్యద్యశా! ఉ॥
నగణములు ౨. రగణములు ౧౩.

శంఖదండకము.

నయుగళివయి నెన్నఁ బద్నాల్గు రేఫల్ క్రమంబొప్పఁగా నుండిన న్శం
ఖమం దండకం బెంచు నందంబగున్ శంఖహస్తాంఘ్రిపీఠేజ భృంగాయ
మానా ఘనా! నగణములు ౨. రగణములు ౧౪.

నగణయుగముతోడ నీరీతితో రేఫలే డాది గాఁగా గణంబంఘ్రి కొక్కొక్క
టొక్కించినన్ చండవృష్ట్యాదులౌ దండకంబుల్ దగున్ వీని నేకోనసా
హస్రపర్యంతమై యేకపాదంబులం గూర్పఁగా వచ్చుఁ గాకుండెనే
నిం జతుష్పాదయుక్తంబుగాఁ జేయఁగావచ్చు నీలాగున న్నద్వయం
బాదిగాఁ జేసి యాపైఁ బదో దేవతం బౌగణశ్రేణియే డాదిగా నేవదం
బందు నొక్కొక్క టొక్కించి యేకోనమైనట్టి వేయింటి సంఖ్యల్ ప్రవర్తిల్లఁగా
దండకంబుల్ వినిర్మింపఁగావచ్చు నద్వంద్వము న్మాని యాదిన్ భోద్దైవ
తంబౌ గణంబుంచి యెంతే తకారంబులు న్నిండ నస్వేచ్ఛగాంతంబుగా
నుంపఁగావచ్చు నింకొక్క టౌ దండకంబు న్సనల్లాంబుతో నాదిగాఁ బెట్టి
మీఁదం దకారంబు లెన్నైన నిచ్ఛాగతి న్గూర్చి గాంతంబుగా నిట్లు
గావింపఁగా వచ్చు నోయాంజనేయా జయోపాయ విద్వత్తి విగ్రామ
ణీగేయ నిర్భేదితానేకదైతేయ కీశాన్వయాంభోధి చంద్రోదయా! ౨౦

— ఆర్యలవేళ్లు —

క. జాతులు మాత్రాసమకము
లాతతగతిఁ గృతులయందు నగు నార్యలు త
ద్రీతులు కందము లాదిగ
వాతాత్మజ వినుము వానివరలక్షణముల్. ౨౧

క. గగభజసనలము లేను నె
ఱుగు వీనికి నొందుగణము లమరవు చేసి

జగణము గా దిలలో నా
అగునెడ నలమైన జగణమైన న్నిలుపర్. ౭౨
క. కపివర పథ్యయు విపులయుఁ
జపలయు ముఖచపల జఘనచపల లివైద
చ్చపుటార్యలు; గీత్యుద్గీ
త్యుపగీత్యార్యాఖ్యగీతు లొనరు న్నార్యల్. ౭౩
౧. పథ్యార్యాలక్షణము.
కుఱుచదుగులఁ ద్రిగణంబులు
నెఱయుకుగు చతుర్గణగలు నిలిచినచో
మఱి తుదయఱిలో షడ్గణ
మురువటు లఘువిడుదు రొగిని బథ్యార్యన్. ౭౪
క. వడి పథ్యకు నేడగుగణ
మిడుచో మొదలరను నంధ్రకృతిఁ జెంకున్
గడయఱ నాఱవగణమున
కిడు లఘువురిగాఁద నెనఁగు యతుల్. (ఇదిపథ్యాలక్షణము)
౨. విపులార్య.
అమరెడుపథ్యను చోరుపా
దములు సమాంఘ్రులను గూర్పఁ దగియిట్లున్
క్షమలో విపులార్యాహ్వ
వ మిది యగును దెలియంగాఁ బవనసుతా. ౭౬
౩. చపలార్య.
సరిచరణాదుల జగణం
బు రాగ నిర్వంక గురువుఁ బొందింకన్
బరఁగుఁ జపలార్య కృతులన్
మరుత్సుత రవిజమంత్రివరా. ౭౭
౪. ముఖచపలార్య.
అల ముఖచపలకుఁ జపలం
దలిర్పుఁ బూర్వార్ధమాదిఁ దత్పరమై

నిలుచు న్పథ్యాంతార్ధము
జలనిధిలంఘనజవశాలీ. ౭౮

౫. జఘనచపలార్య.

మునుబథ్యాపూర్వార్ధము
గను మొదలర్ధమయి చపలగలతుదయం
టును జఘనచపలకు తుదం
గనద్వచోజితకద్రూజా ! ౭౯

౬. గీతి.

వెలయఁగఁ బథ్యాపూర్వా
ర్ధలక్షణము రెండరలను రాఁజేయ
న్నలలితమతులగు సుకవులు
పలికిరి యది గీతియనుచుఁ బ్లవగపతీ. ౮౦

౭. ఉద్గీతి.

తుదపథ్యార్ధము మొదలుగ
మొదలర్ధము తుద మొనసినఁ దా
నది యుద్గీతికిఁ బేరగు
సదాగతికుమారవర్య జయధుర్యా. ౮౧

౮. ఉపగీతి.

ధరఁ బథ్యార్యకుఁ గలిగిన
చరమార్ధమె రెండుసగములం
బరఁగిన నుపగీతి యగున్
సురగిరిసమధైర్య శుభచరా. ౮౨

౯. ఆర్యాగీతి.

గీతియరలరెంటితుద
న్ఖ్యాతిగ నొక్కొక్క గురువు నట యెక్కింపన్
రీతివహింపఁగ నార్యా
గీతియగు నంద మిదియె కేసరిపుత్రా. ౮3

— కందపద్యలక్షణము —

క. కందంబులు బహుగతులను
నందంబగుఁ గుఱుచకంద మన నిడుదయనే
కందంబు ద్వివిధకందము
నందుఁ జతుష్పదమాది నైనవి పెక్కుల్. ౮౪

క. కందం బార్యాగీతియె
యందలిప్రాసములు యతులు నమరిచి గణము
ల్పొంకుగ మాటను నైదిట
నందెనుపదములను గలిగి యర్థములైనన్. ౮౫

క. హరివర ముప్పదినాల్గ
క్షరములకందంబు కుఱుచకందంబన ని
దరఁ దగు నఱువదిరెండ
క్షరములకందంబు నిడుదకందం బయ్యెన్. ౮౬

కుఱుచకందలక్ష్యము.
లంకాగ్రావప్రోద్య
ట్టంకా, రక్షోవనీకుఠారా, జేజే
శంకాదూరా, దుష్టా
తంకాంభోదాశుగా యుదంచత్కీర్తీ. ౮౭

నిడుదకందలక్ష్యము.
కసిమసఁగి మెసవఁదలఁచిన
మొసలిని దునిమితివి బళిరె మునినుతచరితా
బిసరుహాభవముఖరులకును
వసమగు భవదసమబలము వసుమతిఁ బొగడన్. ౮౮

ద్వివిధకందలక్ష్యము.
క. చదువఁగ నేయర్థము వలె
నది మొదలుగఁ జదువఁ గ్రియకు సమరెను క్రియకై
తుదయర్థము మొదలర్థము
కదియక వేఱైన ద్వివిధకంద మనఁదగున్. ౮౯